

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ

Διπλωματική Εργασία

ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

της

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
Επιβλέπων Καθηγητής: Λαδάς Ανέστης

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στην
Εφαρμοσμένη Λογιστική και Ελεγκτική

Θεσσαλονίκη, 2017

Αφιερώνεται στον καλύτερό μου φίλο Γιάννη,

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών μου στην «Εφαρμοσμένη Λογιστική και Ελεγκτική», θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Ανέστη Λαδά για την καθοδήγηση και την υπομονή που έδειξε κατά τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας έρευνας.

Πολύτιμες ήταν ωστόσο και οι γνώσεις που έλαβα κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος, τόσο από τους διδάσκοντες καθηγητές του τμήματος, όσο και από τους επισκέπτες καθηγητές, οι οποίοι έκαναν ότι ήταν ανθρωπίνως δυνατό ώστε να μας εισάγουν στην ελεγκτική επιστήμη και να καταφέρουν να την αγαπήσουμε όσο και οι ίδιοι. Ένα μεγάλο ευχαριστώ όμως χρωστώ επίσης στην οικογένειά μου, η οποία ήταν συνεχώς δίπλα μου και κατάφερε να με στηρίξει με κάθε δυνατό τρόπο, καθώς και στον καλύτερό μου φίλο Γιάννη για την στήριξη και την υπομονή του.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εν έτη 2017, είναι ακόμη πιο έντονοι οι ρυθμοί της οικονομικής ζωής που βιώνει η αγορά παγκοσμίως. Το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης σε συνδυασμό με τις αυξανόμενες υποχρεώσεις που καθημερινά έχουν να αντιμετωπίσουν οι επιχειρήσεις, έχει οδηγήσει πολλές στην διάπραξη απάτης προκειμένου να εξασφαλίσουν την βιωσιμότητά τους. Πολλές περιπτώσεις απάτης έχουν καταγραφεί τις τελευταίες δεκαετίες με πρωταγωνιστές εταιρείες κολοσσούς στον κλάδο τους.

Τα κίνητρα δεν σχετίζονται βέβαια πάντα με θέματα βιωσιμότητας της επιχείρησης, αλλά και με ζητήματα προσωπικού πλουτισμού ορισμένων στελεχών ή υπαλλήλων αυτών, οι οποίοι βρίσκονται σε καίριες θέσεις με επιρροή και πρόσβαση σε οικονομικά δεδομένα.

Η παρούσα διπλωματική είναι μία προσπάθεια καταγραφής μερικών εκ των τρόπων που συναντά ένας εσωτερικός ελεγκτής την απάτη σε μία επιχείρηση, των κινήτρων που συχνά διέπουν τη διάπραξη αυτής της πράξης και της ευθύνης που έχει απέναντι στην εταιρεία ο ίδιος.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	7
1.2 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ	8
1.3 ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	9
2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
2.2 ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ	9
2.3 ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΑΤΗ	11
2.4 ΚΙΝΗΤΡΑ	13
2.5 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΠΑΤΗ	14
2.6 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ	19
2.7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	22
3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	22
3.2 ΔΠΕ 200	22
3.3 ΔΠΕ 240	23
3.4 ΔΠΕ 260	24
3.5 ΔΠΕ 265	24
3.6 ΔΠΕ 315	24
3.7 ΔΠΕ 320	25
3.8 ΔΠΕ 560	25
3.9 ΝΟΜΟΣ 3016/2002	26
3.10 ΠΡΟΤΥΠΑ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ	27
3.11 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΑΠΑΤΗ	28
4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	28
4.2 ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ	28
4.3 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ: ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ	29
4.4 ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΑΠΑΤΗ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ	30
4.5 ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ (AUDIT-RISK)	34
4.6 ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΣΦΑΛΜΑΤΟΣ (RISK OF MATERIAL STATEMENT)	34

4.7 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ Ή ΕΠΙΝΟΗΤΙΚΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ	35
4.8 Η ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΤΗΣ	36
4.9 ΘΕΩΡΙΕΣ ΑΠΑΤΗΣ	37
4.10 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ (CASE STUDIES)	43
5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	43
5.2 PARMALAT	43
5.3 ENRON CORPORATION	50
5.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	59
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Η σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη οικονομία και το έντονα ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον, έχουν θέσει νέα δεδομένα σε πολλές επιχειρήσεις και κυρίως στα διοικητικά τους στελέχη, τα οποία προσπαθούν να επιτύχουν ολοένα και μεγαλύτερους στόχους δημιουργώντας παράλληλα πολλά προβλήματα, καθώς δυστυχώς δεν έχουν ως γνώμονα πάντα την νόμιμη απόκτηση αυτών και σε πολλές περιπτώσεις οι συνθήκες τις έχουν ωθήσει στην αλλοίωση των οικονομικών τους καταστάσεων για να επιτευχθεί ο στόχος.

Πολλά χρηματοοικονομικά σκάνδαλα αποκαλύπτονται τα τελευταία χρόνια, όπως της Enron, της WorldCom, της Xerox, της Parmalat και άλλων παγκόσμιων κολοσσών, καθώς το κλίμα χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα ανταγωνιστικές προθέσεις μεταξύ των εταιρειών και τα σκάνδαλα αυτά κόστισαν σε επενδυτές, πιστωτές, εργαζόμενους και πλήθος άλλων ενδιαφερόμενων μερών πάνω από 500 δις δολάρια.

Οδηγός όλης αυτής της ξέφρενης κατάστασης αποτελεί η επιθυμία για ασύστολα κέρδη, τα οποία όμως βασίζονται σε πλασματικά δεδομένα. Επακόλουθο αυτών των επιθυμιών είναι να ακολουθήσουν ενέργειες, οι οποίες στοχεύουν στην παραπλάνηση όσων επιθυμούν να επενδύσουν σε μία εταιρεία ή όσων επιθυμούν να συνεχίσουν να το κάνουν με σκοπό το κέρδος. Όλα αυτά όμως οδηγούν σε αντίθετα αποτελέσματα καθώς τα κέρδη είναι μονόπλευρα και παροδικά. Πλέον αποτελεί μία συνηθισμένη τακτική παραπλάνησης του επενδυτικού κοινού, η οποία εκμεταλλεύεται τις δυνατότητες που παρέχονται μέσω των κενών που υπάρχουν σε νομοθετικές ρυθμίσεις και κανόνες προς όφελός της εταιρείας. Ανά τον κόσμο έχουν καταγραφεί περιστατικά σκόπιμης νόθευσης των οικονομικών καταστάσεων μεγάλων κολοσσών, οι οποίοι αφανίστηκαν ή έχασαν μεγάλο κύρος από τις αγορές, τόσο οι ίδιες όσο και οι ελεγκτικές εταιρείες που ήταν υπεύθυνες για τις εκθέσεις ελέγχου που δημοσίευαν.

Για την αντιμετώπιση και ανίχνευση αυτών των αλλοιώσεων στις οικονομικές καταστάσεις, οι ρυθμιστικές αρχές φρόντισαν να θεσπίσουν πρότυπα που να αποτελούν βασικό εργαλείο στα χέρια των ελεγκτών, εσωτερικών και εξωτερικών, για την πρόληψη τέτοιων περιστατικών.

1.2 Σκοπός της Διπλωματικής

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής είναι να αναλύσει όσο το δυνατό εκτενέστερα το φαινόμενο της χειραγώγησης των κερδών, που λαμβάνει χώρα ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια λόγω της δεινής οικονομικής κατάστασης, και κατ' επέκταση να αξιολογήσει και το ρόλο του εσωτερικού ελέγχου στην αποτροπή ή αποφυγή τέτοιων γεγονότων. Επίσης στόχος της διπλωματικής είναι να αναφερθούν οι κίνδυνοι που συναντά ο εσωτερικός έλεγχος στον εντοπισμό ή μη της απάτης και εφόσον είναι εφικτό να ανιχνευθούν και τα κίνητρα που οδηγούν σε αυτή την πράξη.

1.3 Δομή της Διπλωματικής

Στο κεφάλαιο 2, παρουσιάζεται ενδεικτικά η επισκόπηση της βιβλιογραφίας που υπάρχει για την ανίχνευση οικονομικής απάτης, τα κίνητρα, και τις επιπτώσεις εφόσον ανιχνευθούν εγκαίρως αλλά ακόμη και μεταγενέστερα.

Στο κεφάλαιο 3, παρουσιάζεται το ισχύον θεσμικό πλαίσιο που διέπει τον έλεγχο εταιρειών σχετικά με τις οικονομικές τους καταστάσεις και την επιβεβαίωση της ακρίβειας των στοιχείων που απεικονίζονται σε αυτές βασιζόμενοι στα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου.

Στο κεφάλαιο 4 αναλύονται οι βασικές έννοιες που χρησιμοποιούνται όταν αναφερόμαστε στην πραγματοποίηση και ανίχνευση μίας οικονομικής απάτης. Αναλύεται η έννοια της δημιουργικής λογιστικής, της θεωρίας του τριγώνου της απάτης, η εξέλιξη αυτής που είναι το διαμάντι της απάτης (the theory of fraud and diamond triangle). Έπειτα αναλύεται η ευθύνη που έχουν οι εσωτερικοί ελεγκτές ως προς τον εντοπισμό φαινομένων «χειραγώγησης» των οικονομικών καταστάσεων σε μία εταιρία. Τέλος, θα αναφερθούμε και στην ευθύνη της ίδιας της διοίκησης που επιλέγει να καλύψει τις ετήσιες απώλειες μέσω χειραγώγησης των εσόδων της.

Στο κεφάλαιο 5, αναλύονται δύο μελέτες περίπτωσης όπου έχουν καταγραφεί μεγάλης κλίμακας απάτες και μεγάλες απώλειες σε επενδυτικό κεφάλαιο.

Στο κεφάλαιο 6, συνοψίζονται τα συμπεράσματα της εργασίας σχετικά με την διάπραξη απάτης στις οικονομικές καταστάσεις μίας εταιρείας καθώς και οι συνέπειες που ακολουθούν αυτήν και τους άμεσα σχετιζόμενους με την απάτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1 Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο αναλύει την βιβλιογραφία των τελευταίων ετών σχετικά με την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων, τους τρόπους που χρησιμοποιούν οι οικονομικές οντότητες για να το επιτύχουν, όπως και τα κίνητρα που κρύβονται πίσω από αυτή την κίνηση.

2.2 Χειραγώγηση κερδών

Η ευρύτατη χρήση χρηματοοικονομικών πληροφοριών από πιθανούς επενδυτές και οικονομικούς αναλυτές για εκτίμηση των μετοχών, αλλά και της γενικότερης κατάστασης που επικρατεί εντός μίας επιχείρησης, δίνει πολλές φορές το κίνητρο στη διοίκηση να χειραγωγήσει τα κέρδη σε μία προσπάθεια να επηρεάσει βραχυπρόθεσμα την επίδοση της τιμής μιας μετοχής, να καλύψει τυχόν σφάλματα που οδήγησαν σε απώλειες κεφαλαίων και άλλου είδους κίνητρα.

Τα τελευταία χρόνια συναντάμε ολοένα και περισσότερο την έννοια της απάτης ή καλύτερα της παραποίησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, η οποία πολλές φορές μπορεί να οδηγήσει στην υπονόμηση της αξιοπιστίας της ίδιας της εταιρείας, της ποιότητας των δημοσιευμένων πληροφοριών της αλλά και της ακεραιότητας αυτών. Πολλά σκάνδαλα έχουν γίνει βασιζόμενα σε παραποιημένα οικονομικά στοιχεία, όπως το παράδειγμα της ENRON, τα οποία έθεσαν υπό αμφισβήτηση τόσο την ποιότητα, όσο και την αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών διαδικασιών της ίδιας της εταιρείας όπως και της ελεγκτικής Arthur Andersen, όπου αποκαλύφθηκε πως χρησιμοποιούσε αμφιλεγόμενες λογιστικές πρακτικές και βρέθηκε αντιμέτωπη με τη χρεοκοπία.

Μπορούμε να διακρίνουμε δύο ειδών σφάλματα, αυτά που προέρχονται από απάτη και εκείνα που γίνονται από λάθη. Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ των δύο ειδών είναι το αν προέκυψαν εκούσια ή ακούσια.

Ο Paltrow (2002) ορίζει ως χειραγώγηση κερδών το κίνητρο της διοίκησης μιας επιχείρησης να δώσει παραπλανητική εικόνα σχετικά με την πραγματική οικονομική θέση της εταιρείας. Συχνά μπορεί να προσπαθήσουν να επηρεάσουν τα έσοδα για να αυξήσουν την αμοιβή τους μέσω πλασματικών λογιστικών αριθμών, οι οποίοι παράλληλα διασφαλίζουν την παραμονή τους στην επιχείρηση. Κινούμενοι βάσει των προαναφερθέντων κινήτρων, οι διοικήσεις μπορεί να προσπαθήσουν να οδηγήσουν τα έσοδα σε μία συγκεκριμένη πορεία, η οποία μελλοντικά μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την αξία της εταιρείας. Οι περιπτώσεις της Enron και της Parmalat δηλώνουν ξεκάθαρα ότι το γεγονός της χειραγώγησης των κερδών μπορεί να εξαφανίσει το ενδιαφέρον των επενδυτών.

Οι Healy και Wahlen (1999) ισχυρίστηκαν πως η χειραγώγηση των εσόδων λαμβάνει χώρα όταν οι διαχειριστές κάνουν χρήση των χρηματοοικονομικών πληροφοριών και της διάρθρωσης των συναλλαγών, για να μεταβάλλουν τις οικονομικές εκθέσεις είτε για να παραπλανήσουν ορισμένους ενδιαφερόμενους σχετικά με τις οικονομικές επιδόσεις της εταιρείας, είτε για να επηρεάσουν τα αποτελέσματα που εξαρτώνται από τα προαναφερθέντα αποτελέσματα.

Οι Kaminski et al. (2004) ορίζουν ως απάτη τις εσκεμμένες παρατυπίες, οι οποίες συμβαίνουν και περιλαμβάνουν δόλια οικονομική παραπληροφόρηση όπως και κατάχρηση χρήματος από το προσωπικό ή υπεξαίρεση. Οι Hillison et al. (1999) αναφέρουν πως η υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων αργά ή γρήγορα θα οδηγήσει σε παραποίηση των χρηματοοικονομικών αναφορών, διότι η διοίκηση που ενεπλάκη στην προαναφερθείσα κατάχρηση τελικά θα χειραγωγήσει τις χρηματοοικονομικές αναφορές για να καλύψει το έγκλημά της. Η απόκρυψη είναι το κύριο χαρακτηριστικό, το οποίο διακρίνει την υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων από άλλες εγκληματικές ενέργειες, όπως τον εμπρησμό, την δολιοφθορά και τον εκβιασμό.

Οι Healy & Wahlen (1999) στη μελέτη τους υποστηρίζουν πως παρόλο που η διαχείριση των κερδών μέσα στα πλαίσια των γενικά παραδεκτών λογιστικών αρχών δεν θεωρείται παράνομη, η διοίκηση έχει πάντα κάποια συγκεκριμένη πρόθεση για να εμπλακεί στη διαχείριση.

Πρότερες μελέτες από τους McNichols and Wilson (1988), Jones (1991) και Rusmin (2010) έχουν δείξει πως κάνοντας χρήση των δεδουλευμένων εσόδων, μπορούμε να μετρήσουμε το επίπεδο των καιροσκοπικών συμπεριφορών και τις υποκειμενικές εκτιμήσεις της λογιστικής από την πλευρά της διοίκησης. Εάν υπάρχει ένδειξη σχέσης μεταξύ της διαχείρισης των εσόδων και πιθανότητας κατάχρησης στοιχείων ενεργητικού, οι αποδείξεις αυτές θα ήταν χρήσιμες για την πρόβλεψη δόλιας συμπεριφοράς από την πλευρά της

επιχείρησης πριν από τη δημοσιοποίηση των χρηματοοικονομικών αναφορών τους, μειώνοντας συνεπώς τις πιθανές απώλειες που θα υποστούν οι επενδυτές. Χρησιμοποιώντας σαν μέτρο σύγκρισης τα δεδουλευμένα έσοδα, αντιλαμβανόμαστε ότι ο απόλυτος αριθμός των δεδουλευμένων εσόδων συσχετίζεται απόλυτα με την ένδειξη της απάτης και του ποσού που συνεπάγεται η υπεξαίρεση των στοιχείων του ενεργητικού. Ενδιαφέρουσα παρατήρηση στο προαναφερθέν είναι ότι η συσχέτιση αφορά μόνο τα αρνητικά δεδουλευμένα έσοδα και όχι τα θετικά. Αυτό το αποτέλεσμα καταδεικνύει πως η διοίκηση αναγνωρίζει μεγαλύτερα έξοδα χρησιμοποιώντας τα δεδουλευμένα έσοδα τη χρονική στιγμή που συμβαίνει ή πριν συμβεί η υπεξαίρεση, ώστε να καταφέρει να συγκαλύψει τις απώλειες των στοιχείων ενεργητικού της.

Οι Krishnan et al. (2011) δήλωσαν πως οι ελεγκτές μπορεί να λειτουργούν με την προκατάληψη της ανίχνευσης χειραγώγησης των εσόδων μέσω αύξησης των εισοδημάτων, διότι ο κίνδυνος διαφορών από την πλευρά του ελεγκτή στην προκειμένη περίπτωση είναι μεγαλύτερος. Οι Barron et al. (2001) υποστηρίζουν πως οι ελεγκτές δουλεύουν σκληρά στην ανίχνευση χρηματοοικονομικών εκθέσεων που δηλώνουν εσφαλμένα αύξηση εσόδων παρά μείωση αυτών. Αυτή η έμφαση που παρατηρείται στην χειραγώγηση εσόδων μέσω αύξησης των εισοδημάτων είναι ο λόγος που οι ελεγκτές αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ανίχνευση της απάτης πριν της δημόσιας αποκάλυψής της.

2.3 Διοίκηση και Απάτη

Οι Song et al. (2013) στην μελέτη τους ισχυρίζονται πως οι διοικήσεις που διαπράττουν απάτη είναι πιο πιθανό να δηλώσουν μείωση των δεδουλευμένων εσόδων και ως εκ τούτου οι επενδυτές όπως και οι ελεγκτές θα πρέπει να είναι σε επαγρύπνηση όταν συναντούν αρνητικά δεδουλευμένα έσοδα στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Στην μελέτη τους σχετικά με τη συσχέτιση μεταξύ της χειραγώγησης των εσόδων και της κατάχρησης στοιχείων του ενεργητικού, υποστηρίζουν πως η πιθανότητα σφάλματος στις χρηματοοικονομικές αναφορές σχετίζεται άμεσα με εκ προθέσεως αλλά και ακούσια στρεβλωμένης αναφοράς και κατάχρησης στοιχείων ενεργητικού. Ενώ η ακούσια ανακριβής αναφορά μπορεί να θεωρηθεί ως σφάλμα, η ηθελημένη στρέβλωση χρηματοοικονομικής αναφοράς και η υπεξαίρεση στοιχείων ενεργητικού είναι γνωστές ως απάτη. Η απάτη μπορεί να διαχωριστεί σε δύο διαφορετικούς τύπους: ανακρίβεια χρηματοοικονομικών καταστάσεων και υπεξαίρεση στοιχείων ενεργητικού. Μεταξύ των δύο προαναφερθέντων ειδών απάτης, η

δεύτερη της υπεξαίρεσης μπορεί να προκαλέσει πολύ σοβαρά προβλήματα για μία εταιρεία και τις αγορές χρήματος παρά μία λογιστική απάτη και αυτό συμβαίνει διότι η υπεξαίρεση συχνά συνοδεύεται και από ψευδείς χρηματοοικονομικές αναφορές, ενώ προκαλεί πραγματικές απώλειες για την εταιρεία.

Ο Beasley (1996) προσπάθησαν να αναλύσουν τα χαρακτηριστικά των εταιρειών που διαπράττουν απάτη στις χρηματοοικονομικές τους αναφορές και κατέληξαν στο συμπέρασμα πως οι μικρές σε μέγεθος επιχειρήσεις με χαμηλό δείκτη επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι πιο πιθανές να ενδώσουν σε συμπεριφορές απάτης.

Οι Agrawal et al. (1999) βρήκαν κάποια στοιχεία σχετικά με εταιρείες που είχε ανιχνευθεί απάτη, όπου είχαν υψηλότερο διαχειριστικό και διευθυντικό κύκλο εργασιών σε μονομερή σύγκριση, αλλά αυτές οι αποδείξεις εξαφανίζονται σε πολλαπλές δοκιμές άλλων επιχειρήσεων με τα ίδια γνωρίσματα. Οι Chen et al. (2006), Fich and Shivdasani (2007) και Sharma (2004) εξέτασαν την συσχέτιση μεταξύ υπεξαίρεσης και εταιρικής διακυβέρνησης αναφέροντας πως υπάρχουν κάποιες σημαντικές ενδείξεις μεταξύ απάτης και συγκεκριμένων χαρακτηριστικών που εμφανίζονται στα μέλη του διοικητικού συμβουλίου, όπως είναι η αναλογία των μελών εκτός του συμβουλίου, της συχνότητας των συναντήσεων του συμβουλίου και τη διάρκεια της θητείας κάποιου ως προέδρου του διοικητικού συμβουλίου. Οι Mustafa και Meier (2006) εστίασαν στην διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της επίπτωσης της υπεξαίρεσης των στοιχείων του ενεργητικού και της αποτελεσματικότητας μίας επιτροπής ελέγχου και διαπίστωσαν πως το ποσοστό των ανεξάρτητων μελών της επιτροπής ελέγχου και ο μέσος χρόνος παραμονής αυτών στην επιτροπή συσχετίζεται σημαντικά και προ πάντων αρνητικά με το ενδεχόμενο υπεξαίρεσης και διάπραξης απάτης, ιδιαίτερα σε κρατικές επιχειρήσεις. Επεκτείνοντας την παραπάνω έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2006, οι Mustafa and Ben Youssef (2010) αναφέρουν στη μελέτη τους πως οι οικονομικοί εμπειρογνώμονες των επιτροπών ελέγχου συσχετίζονται άμεσα με το ενδεχόμενο κατάχρησης σε κρατικές επιχειρήσεις των Ηνωμένων Πολιτειών. Στην σχετική έρευνα που διενήργησαν εξετάζοντας 28 επιχειρήσεις που είχαν «βιώσει» το φαινόμενο της χειραγώγησης των εσόδων τους μεταξύ του 1987 και 1998, όπως επίσης και 28 ελεγχόμενες εταιρείες, κατέληξαν στην διαπίστωση πως τα ανεξάρτητα μέλη των επιτροπών ελέγχου λειτουργούν πιο αποτελεσματικά στην μείωση των περιστατικών υπεξαίρεσης μόνο όταν είναι οικονομικοί εμπειρογνώμονες.

Οι Coram et al. (2008) χρησιμοποιώντας την έρευνα που διεξήγαγε η KPMG για περιστατικά απάτης στην Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία το 2004, εκτιμούν πως όταν υφίσταται σύστημα εσωτερικού ελέγχου στους εκάστοτε οργανισμούς και επιχειρήσεις είναι

πιο πιθανό να ανιχνευθεί όπως και να αυτό-αναφερθεί η ύπαρξη της απάτης, παρά σε εκείνους που δεν υφίσταται καθόλου.

Στις αρχές της χιλιετίας η κατάρρευση κολοσσών όπως η Enron και η WorldCom, αλλά και ο «θάνατος» της Arthur Andersen επαγρύπνησε τους χρήστες των χρηματοοικονομικών καταστάσεων ως προς την ακεραιότητα αυτών και έκτοτε το ζήτημα της χειραγώγησης των εσόδων τελεί υπό διαβούλευση μεταξύ ακαδημαϊκών, ρυθμιστικών αρχών και ελεγκτών.

Οι Healy and Wahlen (1999) αναφέρουν πως οι εταιρείες καταφεύγουν στην χειραγώγηση των εσόδων τους με σκοπό την παραπλάνηση των ενδιαφερόμενων μερών σχετικά με τις πραγματικές οικονομικές επιδόσεις της εταιρείας και το επιτυγχάνουν μέσω ψευδών χρηματοοικονομικών αναφορών και μέσω ενδοομιλικών συναλλαγών.

2.4 Κίνητρα

Ένα από τα πιο κοινά κίνητρα σχετικά με την χειραγώγηση των εσόδων είναι η διαχείριση των αποζημιώσεων. Ο Healy (1985) έδειξε πως η επιβολή πλαφόν στις επιβραβεύσεις μέσω χρηματικών μόνους, ενθάρρυνε τις διοικήσεις να κάνουν υπεξαίρεσεις στα δεδουλευμένα έσοδα με ένα στρατηγικό τρόπο. Οι DeAngelo (1988) και οι Dechow and Sloan (1991) επίσης ισχυρίστηκαν ότι οι συμβάσεις αποζημίωσης αποτελούν κίνητρο για την χειραγώγηση εσόδων σε μία εταιρεία. Αρκετά συχνά εμφανίζεται το κίνητρο για διαχείριση όταν οι εταιρείες είναι σχετικά κοντά στο να παραβιάσουν τις συμβάσεις χρέους τους. Μάλιστα οι DeFond και Jambalvo (1994) θεωρούν πως οι διοικήσεις, οι οποίες παραβιάζουν τις συμβάσεις χρέους τους είναι πιο πιθανές να επιλέξουν την προσέγγιση της αύξησης του εισοδήματος κατά τα έτη που συμβαίνει η παραβίαση. Ο Sweeney (1994) διαπίστωσε επίσης πως οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν μεθόδους λογιστικά αποδεκτές για την συγκάλυψη περιστατικών όπως τα προαναφερθέντα.

Έχουν καταγραφεί περιστατικά χειραγώγησης των εσόδων που είχαν ως πηγή κινήτρου ζητήματα που αφορούν τα κέρδη που προέρχονται από μετοχές. Οι Dechow και Skinner (2000) κατέγραψαν περιστατικά όπου το κίνητρο της διοίκησης για δημοσίευση παραποιημένων οικονομικών καταστάσεων πήγαζε από το γεγονός ότι δεν υπήρχε φόβος εντοπισμού της απάτης τους, συνεπώς μπορούσαν να βελτιώσουν τους όρους των δημόσιων προσφορών για τις μετοχές τους.

Οι Teoh et al. (1998) εξετάζοντας τη σχέση μεταξύ χαμηλής απόδοσης των αρχικών δημόσιων προσφορών (IPO) σε μεταγενέστερη περίοδο και της χειραγώγησης των εσόδων, σε έρευνα μεταξύ 1649 IPO εταιρειών στις ΗΠΑ, αποκαλύφθηκε πως οι εκδότες με ασυνήθιστα υψηλά δεδουλευμένα έσοδα σε ένα IPO έτος, βίωναν χαμηλή κινητικότητα στις αποδόσεις των μετοχών τους στα επακόλουθα έτη. Σημειώνουν πως η χαμηλή απόδοση των εταιρειών στα χρόνια που ακολουθούν της αρχικής δημόσιας προσφοράς, είναι φανερά μεγάλη εξαιτίας της κατάχρησης εσόδων που σημειώθηκε στην διάρκεια αυτών.

Ένα άλλο κίνητρο για τις διοικήσεις στο να διαπράξουν κατάχρηση των εσόδων είναι οι στόχοι που προσπαθούν να επιτύχουν ή ακόμη και οι προσδοκίες που πιθανόν να έχουν για κέρδη, τα οποία είναι ανέφικτα. Ο Kasznik (1999) χρησιμοποιώντας στοιχεία από 499 εταιρείες που είχε προβλεφθεί πως θα διαπραχθεί χειραγώγηση εσόδων μεταξύ των ετών 1987 και 1991, αναφέρει πως οι διοικήσεις που προέβησαν σε ανακοινώσεις προβλέψεων περί των ετήσιων εσόδων τους, προέβησαν τελικά σε υπεξαιρέσεις για να επιτύχουν και να επιβεβαιώσουν τις προβλέψεις τους.

Επιπροσθέτως κίνητρο διάπραξης απάτης αποτελεί και το γεγονός πως οι εξαγορές και η μείωση του κανονιστικού κόστους, οδηγούν αρκετές επιχειρήσεις στην παραπλάνηση και την απάτη (Cahan 1992, Jones 1991, Perry and Williams 1994, Wu 1997, Han and Wang 1998).

Οι Kaminski et al. (2004) αναφέρουν πως προσπαθώντας να ανιχνεύσεις απάτη κάνοντας χρήση των εταιρικών λογαριασμών που απεικονίζονται στις οικονομικές καταστάσεις αντιμετωπίζεις μεγάλες δυσκολίες, καθώς περιπτώσεις απάτης σχετίζονται συχνότερα με την πρόθεση της διοίκησης για διάπραξη αυτής παρά με τα ίδια τα οικονομικά χαρακτηριστικά της επιχείρησης. Συνεπώς και τα δεδουλευμένα έσοδα αποτελούν ένα πιο ευαίσθητο μέτρο σύγκρισης για την ανίχνευση απάτης.

2.5 Ο ρόλος των γενικών διευθυντών στην απάτη

Οι Strong et al. (1987) σε διενέργεια μελετών διαπίστωσαν πως οι γενικοί διευθυντές (CEO) συχνά σχετίζονται με συμβάντα εκτενών αλλαγών σε δαπάνες ή απώλειες στα πρώτα χρόνια που αναλαμβάνουν καθήκοντα, ώστε να σημειωθεί η «κακή» δουλειά προκατόχων, ενώ στη συνέχεια επωμίζονται τα εύσημα των υψηλότερων εσόδων στα επόμενα χρόνια της θητείας τους. Οι Dechow et al. (1991) επίσης διαπίστωσαν πως οι γενικοί διευθυντές

παραποιούν προς τα πάνω συνήθως τα έσοδα κατά τα τελευταία χρόνια της θητείας τους με σκοπό να ενισχύσουν την αμοιβή της τελευταίας χρονιάς τους

Ο Fama (1980) , Gibbons et al. (1992) μετά από έρευνα ισχυρίστηκαν πως έχει παρατηρηθεί η αγορά να είναι πιο αβέβαιη σχετικά με τις ικανότητες του γενικού διευθυντή στην αρχή της θητείας του και μάλιστα οι χρηματοοικονομικές αναφορές αυτών των πρώτων χρόνων έχουν μεγαλύτερη επίδραση στην αξιολόγηση των ικανοτήτων του απέναντι στην αγορά. Η αντίληψη της αγοράς μάλιστα είναι ένα πολύτιμο εφόδιο, καθώς σχετίζεται με πολλά μακροπρόθεσμα οφέλη για τον ίδιο, όπως μεγαλύτερη διοικητική αυτονομία και μελλοντική αποζημίωση - κέρδη . Ο Holmstrom (1982) συμφωνεί πως λόγω των ανησυχιών που δημιουργούνται για την καριέρα τους, οι διευθυντές συχνά έχουν ως κίνητρο να δουλεύουν πιο σκληρά τα πρώτα χρόνια της θητείας τους, ενώ η αγορά ακόμη αξιολογεί τις ικανότητές τους και προκειμένου να τύχει της εύνοιας της αγοράς ως προς τις προαναφερθείσες ικανότητες, οι γενικοί διευθυντές έχουν μεγαλύτερο κίνητρο να υπερβάλλουν ως προς την οικονομική πορεία της εταιρείας στην αρχή παρά στο τέλος της καριέρας τους.

Οι Ali et al (2015) διεξήγαγαν έρευνα όπου διαπιστώθηκε πως για τη χρονική διάρκεια 1992-2010, τα δεδουλευμένα έσοδα ήταν σημαντικά υψηλότερα και τελείως ανεξήγητα οι δεδουλευμένες δαπάνες όπως αυτές που πραγματοποιούνται για την έρευνα και την ανάπτυξη είναι σημαντικά χαμηλές κατά τα πρώτα χρόνια (συνήθως τα πρώτα τρία έτη θητείας) παρά τα τελευταία έτη της υπηρεσίας των γενικών διευθυντών. Οι ετήσιες αποδόσεις του ενεργητικού μάλιστα κατά τα πρώτα αυτά χρόνια, φαίνονται να είναι κατά 25% μεγαλύτερες σε σχέση με τα τελευταία χρόνια θητείας. Επιπλέον, η διαφορά στα υπερβάλλοντα κέρδη μεταξύ αρχικών και τελικών χρόνων είναι συγκριτικά πιο χαμηλά για εταιρίες που διαθέτουν υψηλότερη θεσμική ιδιοκτησία, καλύτερους αναλυτές και συνεπώς πιο ανεξάρτητο διοικητικό συμβούλιο και επιτροπή ελέγχου. Αυτά τα αποτελέσματα καταδεικνύουν το προφανές για τα παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων στα πρώτα χρόνια και επίσης πως η μεγαλύτερη και καλύτερη επίβλεψη των γενικών διευθυντών μπορεί να περιορίσει το φαινόμενο.

Μία εναλλακτική εξήγηση στο φαινόμενο της χειραγώγησης των εσόδων από τους γενικούς διευθυντές στο αρχικό στάδιο ανάληψης των καθηκόντων τους δίνουν οι Desai et al. (2006), λέγοντας πως μόνο εκείνοι που δεν διαθέτουν τις κατάλληλες ικανότητες θα προσπαθήσουν να παραποιήσουν τις οικονομικές καταστάσεις από την αρχή και μέσα στα επόμενα χρόνια χάνουν τη θέση τους γιατί η απάτη γίνεται εύκολα αντιληπτή.

Ο Milbourn (2003) επανέλαβε την ανάλυση για ένα δείγμα γενικών διευθυντών, οι οποίοι διατήρησαν τη θέση τους για διάστημα τουλάχιστον έξι με εννέα χρόνων, το οποίο είναι το μέσο χρονικό διάστημα για το 75% αντιστοίχως για τον αριθμό των ετών που οι γενικοί διευθυντές παραμένουν στη θέση τους. Οι εν λόγω διευθύνοντες σύμβουλοι είναι πιθανό να διαθέτουν υψηλές ικανότητες. Τα αποτελέσματα όμως εξακολουθούν να ισχύουν και για αυτό το υποσύνολο, γεγονός που υποδηλώνει πως ακόμη και εκείνοι με υψηλές ικανότητες, υπερεκτιμούν τα κέρδη στα πρώτα έτη υπηρεσίας τους.

Οι Elliot et al. (1988) καταλήγουν πως το συμπέρασμα επιβεβαιώνεται σε επαναλαμβανόμενες έρευνες σχετικά με την θητεία των γενικών διευθυντών. Για το δείγμα εκείνων που χαρακτηρίζονται από μακράς διάρκειας θητεία, τα δεδουλευμένα έσοδα των πρώτων χρόνων υπηρεσίας είναι αντιστρόφως ανάλογα κατά τα επόμενα έτη. Αυτό το αποτέλεσμα δείχνει πως όσο υψηλότερα εμφανίζονται τα δεδουλευμένα έσοδα στην αρχή, τόσο περισσότερο αντανάκλουν την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. Τα συμπεράσματα αυτά ενισχύονται επίσης από την αντικατάσταση των δεδουλευμένων εξόδων, τα οποία περιλαμβάνουν την διαφήμιση, την έρευνα και ανάπτυξη, τα γενικά και διοικητικά έξοδα, με την εμφάνιση μόνο ενός από αυτά, συνήθως τα έξοδα έρευνας και ανάπτυξης, τα οποία αποτελούν τη μεταβλητή που χρησιμοποιείται ευρέως σε μελέτες για την εξέταση των ενδεχόμενων παραποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων από αναχωρούντες γενικούς διευθυντές. Επιπλέον, οι αναλύσεις επαναλαμβάνονται αφού υπολογιστούν οι τυχόν διαγραφές (ή τυχόν απομειώσεις) των στοιχείων του ενεργητικού που χρησιμοποιούνται επίσης ως μέσο χειραγώγησης των κερδών. Οι διαγραφές μάλιστα είναι σημαντικά μεγαλύτερες το πρώτο έτος ανάληψης καθηκόντων επηρεάζοντας συνεπώς αρνητικά τα αναφερόμενα κέρδη, ενώ παρατηρούνται δυσανάλογα μικρότερα έσοδα το δεύτερο και τρίτο έτος αλλά και το τελευταίο της θητείας των γενικών διευθυντών αν λάβει κανείς υπόψη το γεγονός ότι το κίνητρο για χειραγώγηση των εσόδων είναι μεγαλύτερο εκείνες τις περιόδους.

Οι Graham et al (2005) απέδειξαν πως τα $\frac{3}{4}$ των γενικών διευθυντών λαμβάνουν ως σημαντικό κίνητρο την καριέρα τους και την εξέλιξή τους για να προβούν σε παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων προς όφελός τους. Η μελέτη τους επίσης παρείχε εξηγήσεις σχετικά με τις παραπλανητικές αποδείξεις για χειραγώγηση των εσόδων στο τελευταίο έτος της θητείας των γενικών διευθυντών, πιο συγκεκριμένα διαπίστωσαν πως αν δεν ελέγχονται στην αρχή της θητείας τους, τα αποτελέσματα κατά το τελευταίο έτος μπορεί να οδηγήσουν σε εσφαλμένα συμπεράσματα για την οικονομική κατάσταση της εταιρείας, όπως επίσης να έχουν αρνητική επίπτωση στη φήμη του γενικού διευθυντή κατά την εκτίμηση των Ali et al (2013).

Οι Francis et al. (2008) προβλέπουν πως οι φημισμένοι διευθύνοντες έχουν λιγότερες πιθανότητες να προβούν σε χειραγώγηση των κερδών, διότι τελικά θα υποστούν μεγαλύτερη απώλεια σε ανθρώπινο κεφάλαιο. Χρησιμοποιώντας την κάλυψη των μέσων σαν μεσολαβητές για την φήμη τους και τα μη υποτιθέμενα δεδουλευμένα κέρδη σαν μέτρο χειραγώγησης των κερδών, βρίσκουν πως τα αποτελέσματα συμφωνούν τελικά με την παραπάνω πρόβλεψη. Ο LaFond (2008) ερωτάται για την μέτρηση της υστεροφημίας τους σημειώνοντας πως η δημοσιότητα δεν είναι πάντα προς όφελός τους (not all press is good press). Σημειώνει επίσης πως για την εξέταση των εσόδων είναι προτιμότερα τα υπογεγραμμένα δεδουλευμένα κέρδη. Το συμπέρασμα που βγαίνει από τους Ashiq et al. (2013) είναι πως η υπερεκτίμηση των κερδών είναι μεγαλύτερη στην αρχή παρά στο τέλος της θητείας των διευθυνόντων συμβούλων και συμφωνούν με τους Francis et al και δεν παρατηρούνται τα προβλήματα που σημείωσε ο LaFond (2008). Ο Milbourn (2003) υποστηρίζει πως η διάρκεια της θητείας προηγείται της φήμης του καθώς όσο μακρύτερη η θητεία, από τόσο περισσότερες αποφάσεις παραμονής και αποχώρησης θα έχει επιβιώσει.

Οι Pan et al. (2013) παρατήρησαν πως οι επιχειρήσεις επενδύουν λιγότερα ποσά στην αρχή της θητείας κάποιου και μεγαλώνουν την επένδυση διαδοχικά με τα χρόνια του. Συμφωνούν μάλιστα πως στην αρχή οι γενικοί διευθυντές προβαίνουν σε κινήσεις όπως πώληση στοιχείων με χαμηλή απόδοση τα οποία οι προκάτοχοί τους δεν ήταν σε καμία περίπτωση πρόθυμοι να πουλήσουν. Συνεπώς οι διευθύνοντες υπέρ επενδύουν αφού κερδίσουν την εύνοια και τον έλεγχο του συμβουλίου. Επίσης συμπεραίνουν πως το κίνητρο για χειραγώγηση εσόδων διαφοροποιείται ανάλογα και με τη διάρκεια της θητείας του καθενός.

Οι Gibbons et al. (1992) ισχυρίζονται πως η αγορά συνήθως είναι αβέβαιη σχετικά με τις ικανότητες ενός νέο προσληφθέντος γενικού διευθυντή, σημειώνουν πως ακόμη και αν εκείνος έχει προταθεί μέσα από τον ίδιο τον οργανισμό ύστερα από αξιολόγηση των ικανοτήτων του, η αγορά μπορεί ακόμη να είναι επιφυλακτική ως προς τις δυνατότητές του. Αυτό συμβαίνει διότι είναι διαφορετικά τα απαιτούμενα κριτήρια για να κριθεί κάποιος ως επιτυχημένος διευθυντής και διαφορετικά για θέσης μικρότερης ισχύος.

Ο Fama (1980) και ο Holmstrom (1982,1999) σημειώνουν πως σπάνια οι κατέχοντες διοικητικές θέσεις αποχωρούν από μία εταιρεία για να ενταχθούν στο δυναμικό μίας άλλης, συνεπώς για την αξιολόγηση των ικανοτήτων ενός νέου διευθυντή η αγορά τείνει να βασίζεται στις επιδόσεις που δείχνει στην πρώτη εταιρεία. Για να αποφευχθεί να χαρακτηριστεί κάποιος χαμηλών ικανοτήτων, γεγονός που θα επηρεάσει αρνητικά την μελλοντική του αποζημίωση, αυτονομία και πιθανόν να οδηγήσει σε αποχώρησή τους, είναι

πολύ πιθανό να δημιουργήσει ισχυρότερα κίνητρα για παραποίηση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων με ψευδή στοιχεία στην αρχή της καριέρας τους. Ο Holmstrom (1982) θεωρεί πως αυτά τα κίνητρα θα παροτρύνουν τους διευθυντές να δουλέψουν πιο σκληρά για να δείξουν καλές αποδόσεις στην αρχή της θητείας τους, οπότε πάλι καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως πιθανότατα αυτό να τους οδηγήσει σε παραποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις.

Μία πιθανή ανησυχία του προαναφερθέντος επιχειρήματος είναι πως αν οι διευθύνοντες γνωρίζουν τις ανώτερες ικανότητές τους και μπορούν να προβλέψουν πως θα τα πάνε καλά μακροπρόθεσμα, γιατί κάποιος να υπερβάλει στα κέρδη με κίνδυνο να χαρακτηριστεί καιροσκόπος, τη στιγμή που κάτι τέτοιο θα καταστρέψει την αξιοπιστία του; Οι Oyer et al. (2008) συμφωνούν πως στην αρχή εάν οι διευθυντές παρουσιάσουν χαμηλά έσοδα, χαρακτηρίζονται ως χαμηλής ικανότητας με αποτέλεσμα να τους ακολουθεί ο χαρακτηρισμός για το υπόλοιπο της καριέρας τους. Αυτό είναι επαρκές κίνητρο λοιπόν ακόμη και για έναν ικανό διευθυντή να «φουσκώσει» τα έσοδα για να αποφύγει να δείξει κακή επίδοση στην αρχή της καριέρας του ακόμη και αν τα μειωμένα έσοδα δεν σχετίζονται με τις δυνατότητες του αλλά από το γενικότερο καθεστώς που επικρατεί στην αγορά.

Οι Desai et al. (2006) δηλώνουν πως η αγορά μπορεί να ανιχνεύσει τις υπερβάλλουσες αναφορές, ειδικά αφού παρατηρήσει τις μελλοντικές επιδόσεις της επιχείρησης και αυτό αυτόματα οδηγεί στην απομάκρυνση του διευθυντή από τη θέση του. Παρ' όλα αυτά βέβαια σε επιχειρήσεις που ακολουθούν ανοδική πορεία είναι δύσκολο να εντοπιστούν εσφαλμένες αναφορές, κάτι το οποίο όμως είναι πιο συχνό σε επιχειρήσεις με διευθυντές υψηλών προσόντων. Έτσι, αυτοί οι διευθυντές είναι πιθανότερο να επαναπροσληφθούν και να συνεχίσουν την θητεία τους και μετά το πέρας των πρώτων χρόνων υπηρεσίας τους (Milbourn, 2003).

Η αγορά αντιλαμβάνεται ως ικανότερους και ταλαντούχους, εκείνους τους διευθυντές με μεγαλύτερη πορεία ετών σε μία εταιρεία, παρά εκείνους με λιγότερα χρόνια υπηρεσίας. Έχοντας αποκτήσει την επιθυμητή φήμη περί ικανοτήτων, οι διευθυντές με μακρά θητεία τείνουν να προστατεύουν ό, τι έχουν αποκτήσει και ως εκ τούτου υπάρχουν λιγότερες πιθανότητες να ενδώσουν σε καιροσκοπικές συμπεριφορές. Για αυτούς λοιπόν τα οφέλη είναι λιγότερα σε περίπτωση χειραγώγησης των κερδών.

Οι Monsen et al. (1965) υποστηρίζουν πως η φιλοδοξία της διοίκησης για ασφάλεια, αυξημένες απολαβές, μεγαλύτερη ισχύς και κύρος, τους προσφέρει το κίνητρο για να ενεργήσουν κατά τρόπο που δεν προσθέτει αξία στην ίδια την επιχείρηση, πολλές φορές μάλιστα της αφαιρεί. Υπό αυτές τις συνθήκες μάλιστα πολλοί μέτοχοι συχνά προβαίνουν

στην υιοθέτηση μηχανισμών που θα αποτρέψουν την διοίκηση να ακολουθήσει πολιτικές που θα μειώσουν την αξία της επιχείρησης (Dhaliwal et al., 1982; Watts and Zimmerman, 1986).

2.6 Ο ρόλος της ίδιας της επιχείρησης

Πολλές επιχειρήσεις έχουν υιοθετήσει μηχανισμούς, ούτως ώστε να διασφαλίσουν πως οι διοικήσεις τους θα εργαστούν υπό το πνεύμα της μεγιστοποίησης της αξίας της επιχείρησης και όχι προς ιδίων όφελος. Σε πολλές μελέτες μάλιστα καταδεικνύεται πως οι αποφάσεις των επενδυτών επηρεάζονται από την έκταση που μία εταιρεία εφαρμόζει μηχανισμούς διοίκησης. Οι επενδυτές είναι πιο δεκτικοί στο να επενδύσουν σε εταιρείες όπου πιστεύουν πως τα συμφέροντά τους προστατεύονται πιο αποτελεσματικά (Χαλέβας κ.ά. 2010).

Η διοίκηση μίας εταιρείας μπορεί να έχει κίνητρα να παρουσιάσει μια εσφαλμένη εικόνα αναφορικά με την πραγματική οικονομική θέση της εταιρείας, μπορεί μάλιστα να προσπαθήσουν να επηρεάσουν τα δηλωθέντα κέρδη με σκοπό να αυξήσουν την αποζημίωσή τους μέσω συστημάτων μπόνους που βασίζονται σε λογιστικά κόλπα που εξασφαλίζουν την θέση τους στην εταιρεία. Υπό το πλαίσιο αυτής της λογικής, η διοίκηση μπορεί να προσπαθήσει να διαστρεβλώσει τα δηλωθέντα κέρδη προς μία συγκεκριμένη κατεύθυνση. Αυτό βέβαια μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την αξία της εταιρείας όπως έχει αποδειχθεί στην περίπτωση της Enron και της Parmalat όπου ουσιαστικά κατέστρεψαν το ενδιαφέρον των επενδυτών (Paltrow, 2002).

Οι διοικήσεις των εταιρειών μπορούν να επηρεάσουν τις δημοσιευμένες αναφορές της επιχείρησης εφαρμόζοντας επιλεκτικά συγκεκριμένες πρακτικές. Ένας από τους κύριους σκοπούς της υιοθέτησης αρχών εντός της επιχείρησης είναι ο περιορισμός μίας ενδεχόμενης τάσης της διοίκησης να επηρεάσει εσφαλμένα τα χρηματοοικονομικά δεδομένα της. Υπό το πρίσμα αυτό, ένα εκ των καθηκόντων του διοικητικού συμβουλίου είναι να επιλέγει εξέχουσα διοίκηση για να αποφύγει το ενδεχόμενο της χειραγώγησης των οικονομικών της καταστάσεων (Parka and Shinb, 2004).

Το διοικητικό συμβούλιο είναι πιθανότερο να εκτελεί τα καθήκοντά του αποτελεσματικότερα όταν συμμετέχουν σε αυτό ανεξάρτητα μέλη. Η συμμετοχή ανεξάρτητων μη εκτελεστικών μελών διασφαλίζει πως τα συμφέροντα των επενδυτών θα φυλαχθούν και η εταιρεία θα πράξει σύμφωνα με το πνεύμα της διασφάλισης της ευημερίας των μετόχων της. Όταν στο διοικητικό συμβούλιο λαμβάνουν μέρος ανεξάρτητα μη

εκτελεστικά μέλη, η ανώτερη διοίκηση είναι λιγότερο πιθανό να αναμιχθεί σε υποθέσεις κατάχρησης και χειραγώγησης εσόδων (Dechow et al. 1996, Beasley 1996).

Αντίθετα με τα εξαρτημένα μέλη, τα ανεξάρτητα δεν βασίζονται στην εταιρεία ή στα πρόσωπα εκείνα που γνωρίζουν και δεν προσδοκούν καμία πρόσθετη αποζημίωση για τις παρεχόμενες υπηρεσίες τους. Συνεπώς δεν έχουν κανένα κίνητρο για να μην εκτελέσουν τα καθήκοντά τους σύμφωνα με τις προσαγές της νομοθεσίας. Μία από τις υποχρεώσεις τους είναι να διασφαλίσουν πως οι δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις αντιπροσωπεύουν μία αληθινή και δίκαιη εικόνα της οικονομικής θέσης της εταιρείας.

Επιπλέον ο Klein (2002) υποστηρίζει πως οι πιστωτές της επιχείρησης εκλαμβάνουν την συμμετοχή των ανεξάρτητων μη εκτελεστικών μελών στο διοικητικό συμβούλιο ως αξιόπιστο κριτήριο για τις δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις της. Οι Monks and Minow (2004) υποστηρίζουν πως οι ανεξάρτητοι διευθυντές μπορούν να εκτελούν αποτελεσματικότερα τα καθήκοντα ελέγχου τους όταν τους παρέχονται τα κατάλληλα κίνητρα.

Ο ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας για διοικητικές δεξιότητες, μπορεί να ωθήσει τους ανεξάρτητους διευθυντές στην παρακολούθηση της εταιρικής διαχείρισης (Fama and Jensen, 1983). Οι ανεξάρτητοι διευθυντές είναι ιδιαίτερα ανήσυχοι για την επαγγελματική τους φήμη, ειδικά από την στιγμή που εξαρτάται από την ικανότητά τους να ελέγχουν κορυφαίους διαχειριστές, έχουν ένα ισχυρό κίνητρο για να θέλουν να περιορίσουν την διοίκηση από την χειραγώγηση των κερδών τους (Chtourou et al. 2001).

Ωστόσο η ικανότητα των ανεξάρτητων μελών των διοικητικών συμβουλίων να ελέγχουν τις κινήσεις της διοίκησης, μπορεί να σχετίζεται με την επαγγελματική τους εμπειρία. Οι Parka et al. (2004) παρέχουν αποδείξεις, οι οποίες υποδεικνύουν ότι μόνο όταν οι ανεξάρτητοι διαχειριστές διαθέτουν επαγγελματική εμπειρία στους τομείς των οικονομικών και της ασφάλισης μπορούν αποδοτικά να ελέγξουν τις κινήσεις της διοίκησης. Ο Beasley (1996) θεωρεί πως η αποτελεσματικότητα του ανεξάρτητου διαχειριστή σχετίζεται με την χρονική διάρκεια που έχουν υπηρετήσει ως μέλη του διοικητικού συμβουλίου. Πρέπει όμως να αναφερθεί πως σε αντίθεση με την προαναφερθείσα δήλωση του Beasley, οι Parka et al. (2004) υποστηρίζουν πως η μακρόχρονη θητεία των ανεξάρτητων διαχειριστών στο διοικητικό συμβούλιο, δεν ενισχύουν απαραίτητα την ικανότητά τους για αποτροπή της συμμετοχής της διοίκησης σε δημοσίευση παραποιημένων οικονομικών καταστάσεων.

Επιπλέον ο Klein (2002) βρήκε πως υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ της ύπαρξης ανεξάρτητης ελεγκτικής επιτροπής και της χειραγώγησης των εταιρικών κερδών από την διοίκηση αυτής. Οι μηχανισμοί εσωτερικού ελέγχου αναμένεται να παίζουν ρόλο κλειδί στον

περιορισμό της παραβατικής αυτής συμπεριφοράς των διοικήσεων. Ένας κανονισμός εσωτερικού ελέγχου διασφαλίζει την διαφάνεια στις εταιρικές λειτουργίες και καθορίζει ένα πλαίσιο ευθυνών για τα διοικητικά στελέχη και τις υπηρεσίες της επιχείρησης. Επίσης διευκρινίζει τις διαδικασίες που θα πρέπει να ακολουθηθούν για την αναγνώριση και την λογιστική καταγραφή των εταιρικών συναλλαγών. Ως αποτέλεσμα αυτών, οι μηχανισμοί εσωτερικού ελέγχου περιορίζουν τη δύναμη της διοίκησης να επηρεάζει τα οικονομικά της μεγέθη.

Σύμφωνα με τις αρχές που διέπουν τις εταιρίες, το τμήμα εσωτερικού ελέγχου είναι υπεύθυνο για την εφαρμογή των αρχών του εσωτερικού ελέγχου. Για αυτό το λόγο το τμήμα αυτό λειτουργεί επικουρικά στο διοικητικό συμβούλιο για την εκτέλεση καθηκόντων ελέγχου, από τη στιγμή που επιτηρεί τις επιχειρησιακές λειτουργίες και συναλλαγές. Επιπροσθέτως παρέχει στο διοικητικό συμβούλιο αξιόπιστες πληροφορίες σχετικά με την πληρότητα και την πιστότητα των λογιστικών αρχείων και υπογραμμίζει περιπτώσεις όπου εντοπίζεται σύγκρουση συμφερόντων των μετόχων και των διαχειριστών. Μπορεί λοιπόν να οδηγηθεί στο συμπέρασμα πως τα τμήματα εσωτερικού ελέγχου μπορούν να ελαττώσουν την πρόθεση της διοίκησης να επηρεάσει τα δηλωθέντα οικονομικά στοιχεία της. Τα τμήματα εσωτερικού ελέγχου μπορεί να αποδειχθούν ως ο πιο σημαντικός μηχανισμός, που μπορεί να εντοπίσει τις επαφές της διοίκησης, ειδικά όταν το προσωπικό αυτού είναι ανεξάρτητο και διαθέτει επαρκείς γνώσεις λογιστικής και ελέγχου (Levitt 1998, Cohen et al. 2000).

Οι Defond et al. 1991 υποστηρίζουν πως όταν μία επιτροπή εσωτερικού ελέγχου λειτουργεί σωστά, μειώνεται η πιθανότητα οι χρηματοοικονομικές της καταστάσεις να μην αντιπροσωπεύουν την πραγματική οικονομική της θέση, ενώ παράλληλα είναι λιγότερο πιθανό η διοίκηση αυτής να προσπαθήσει να καταχραστεί τα κέρδη της.

2.7 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Έχοντας εξετάσει την παραπάνω βιβλιογραφία σχετικά με την χειραγώγηση κερδών σε μία οικονομική οντότητα, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως στις περιπτώσεις απάτης που έχουν ανιχνευθεί τα κίνητρα προέρχονται είτε από προσωπικά οφέλη που περιμένουν να αποκομίσουν οι εμπλεκόμενοι, είτε από εταιρικά οφέλη τα οποία απολαμβάνουν επιχειρήσεις που παρουσιάζουν μία υγιή εικόνα. Οι τρόποι διάπραξης της απάτης επίσης ποικίλλουν αλλά πλέον υπάρχουν ενδείξεις που καταδεικνύουν το φαινόμενο και οι ελεγκτές, εσωτερικοί και εξωτερικοί, μπορούν με ευκολία να εντοπίσουν αυτά τα φαινόμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

3.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με την συνοπτική ανάλυση του θεσμικού πλαισίου που διέπει τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων για τον εντοπισμό απάτης. Η παρακάτω ανάλυση περιλαμβάνει τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου που ασχολούνται με το συγκεκριμένο κομμάτι, όπως και την ελληνική νομοθεσία.

3.2 ΔΠΕ 200 – Γενικοί στόχοι του ανεξάρτητου ελεγκτή και η διενέργεια ελέγχου σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου

Σκοπός του προτύπου 200 είναι να καθορίσει τους γενικούς στόχους του ελεγκτή, που περιλαμβάνουν:

- Απόκτηση εύλογης διασφάλισης για το εάν οι οικονομικές καταστάσεις, ως σύνολο, είναι απαλλαγμένες από ουσιώδη ανακρίβεια που οφείλεται είτε σε απάτη είτε σε λάθος, έτσι ώστε να δύναται να εκφράσει γνώμη για το εάν οι καταστάσεις αυτές έχουν καταρτιστεί από κάθε ουσιώδη άποψη, σύμφωνα με το εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς, και
- Έκδοση κατάλληλης έκθεσης επί των οικονομικών καταστάσεων, όπως απαιτείται από τα ΔΠΕ, βάσει των ευρημάτων του ελέγχου.

Για την απόκτηση εύλογης διασφάλισης, ο ελεγκτής πρέπει να συγκεντρώσει επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια για τη μείωση του ελεγκτικού κινδύνου σε αποδεκτά χαμηλό επίπεδο. Η επάρκεια αφορά την ποσότητα των ελεγκτικών τεκμηρίων, δεν μπορεί να αντισταθμίσει την μη κατάλληλη ποιότητα αυτών. Η καταλληλότητα αφορά την ποιότητα των ελεγκτικών τεκμηρίων, δηλαδή, τη συνάφεια και την αξιοπιστία αυτών.

3.3 ΔΠΕ 240 – Ευθύνες του ελεγκτή σχετικά με απάτη στον έλεγχο οικονομικών καταστάσεων

Το πρότυπο αυτό αναφέρεται στην ευθύνη που έχει ο ελεγκτής σχετικά με απάτη στον έλεγχο οικονομικών καταστάσεων. Ειδικότερα, αναπτύσσει το πώς πρέπει να εφαρμόζεται το ΔΠΕ 315 και 330 σε σχέση με τους κινδύνους ουσιώδους σφάλματος.

Ο βασικός σκοπός του ελεγκτή με βάση το ΔΠΕ 240 είναι (Λουμιώτης, 2012):

- Να εντοπίσει και να εκτιμήσει τους κινδύνους ουσιώδους σφάλματος λόγω απάτης
- Να αποκτήσει επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια σχετικά με τους εκτιμώμενους κινδύνους ουσιώδους σφάλματος λόγω απάτης, και
- Να αντιδράσει κατάλληλα σε απάτη ή σε υποψία απάτης που εντοπίζονται κατά τη διάρκεια του ελέγχου.

Ευθύνη για την πρόληψη και τον εντοπισμό της απάτης σε μία ελεγχόμενη οικονομική μονάδα έχει η διακυβέρνησή της. Είναι βασικό να δίνει σημασία στην πρόληψη της απάτης και την αποτροπή της, γι' αυτό και συνίσταται να δημιουργείται μία κουλτούρα εντιμότητας και δεοντολογικής συμπεριφοράς και επικουρείται από την ενεργή επίβλεψη της διοίκησης. Το πρότυπο ορίζει ως απάτη μία εκ προθέσεως πράξη από ένα ή περισσότερα πρόσωπα της οικονομικής μονάδας ή από τη διοίκηση ή από εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση, από εργαζόμενους ή από τρίτα μέρη, η οποία ενέχει παραπλάνηση για την απόκτηση ενός μη δίκαιου ή παράνομου πλεονεκτήματος.

Η απάτη διαχωρίζεται σε παρουσίαση παραπλανητικών οικονομικών καταστάσεων ή σε υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων και οφείλεται συχνά σε κίνητρο ή πίεση για διάπραξη της, σε ευκαιρία για να διαπραχθεί, καθώς και κάποια εκλογίκευση της πράξης (Θεωρία Τριγώνου της Απάτης).

Ο ελεγκτής πρέπει να ενεργεί με επαγγελματικό σκεπτικισμό σε όλα τα στάδια του ελέγχου, αλλά ιδιαίτερα στο συγκεκριμένο πρότυπο, παίζει καθοριστικό ρόλο για τον έγκαιρο εντοπισμό συνθηκών που ενδέχεται να ευνοούν συμπεριφορές που μπορούν να οδηγήσουν σε παραπλανητικές καταστάσεις.

3.4 ΔΠΕ 260 - Επικοινωνία με τους υπεύθυνους για τη διακυβέρνηση

Σε αυτό το πρότυπο αναφέρεται η ευθύνη του ελεγκτή να επικοινωνήσει με εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση στον έλεγχο οικονομικών καταστάσεων.

Ο σκοπός της επικοινωνίας αυτής είναι να τους κοινοποιήσει τις ευθύνες του σχετικά με τον έλεγχο, καθώς επίσης και μια σύνοψη του πεδίου και του χρόνου του ελέγχου, να αποκτήσει από αυτούς πληροφορίες σχετικά με τον έλεγχο, να τους παρέχει έγκαιρα ευρήματα που είναι σημαντικά και σχετικά με την ευθύνη τους και να προάγει αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ αυτών και του ιδίου.

3.5 ΔΠΕ 265 - Κοινοποίηση ελλείψεων σε εσωτερικές δικλίδες στους υπευθύνους για τη διακυβέρνηση και τη διοίκηση

Στο ΔΠΕ 265 γίνεται αναφορά στην ευθύνη του ελεγκτή να κοινοποιήσει σε εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση και τη διοίκηση ελλείψεις (αδυναμίες) που εντοπίζονται στις εσωτερικές δικλίδες.

Το επίπεδο λεπτομέρειας στο οποίο κοινοποιούνται σημαντικές ελλείψεις είναι θέμα επαγγελματικής κρίσης του ελεγκτή και καθορίζονται ανάλογα με τις πραγματικές περιστάσεις.

3.6 ΔΠΕ 315 – Εντοπισμός και εκτίμηση των κινδύνων ουσιώδους σφάλματος μέσω της κατανόησης της οντότητας και του περιβάλλοντός της

Εντοπισμός και εκτίμηση των κινδύνων ουσιώδους σφάλματος μέσω κατανόησης της οντότητας και του περιβάλλοντός της

Το ΔΠΕ 315 αναφέρεται στην ευθύνη του ελεγκτή να εντοπίσει και να εκτιμήσει τους κινδύνους ουσιώδους σφάλματος στις οικονομικές καταστάσεις, μέσω της κατανόησης της οικονομικής μονάδας και του περιβάλλοντός της, περιλαμβανομένων των εσωτερικών δικλίδων της.

Για τον εντοπισμό και την εκτίμηση αυτή, ο ελεγκτής πρέπει να εκτελέσει διαδικασίες εκτίμησης κινδύνου οι οποίες συνοπτικά περιλαμβάνουν:

- Διερευνητικές ερωτήσεις προς τη διοίκηση, που σχετίζονται με το περιβάλλον κατάρτισης των οικονομικών καταστάσεων, τις ακολουθούμενες διαδικασίες εσωτερικού ελέγχου, την επεξεργασία ή καταχώρηση πολύπλοκων ή ασυνήθων συναλλαγών, εκκρεμείς δικαστικές υποθέσεις και νομικής φύσεως ζητήματα και αλλαγές στρατηγικών σε θέματα μάρκετινγκ, πωλήσεων ή πελατειακών διακανονισμών.
- Αναλυτικές διαδικασίες, οι οποίες εκτιμούν τον κίνδυνο ουσιώδους σφάλματος.
- Παρατήρηση και επιθεώρηση, αναφέρονται σε λειτουργίες της οικονομικής μονάδας, σε έγγραφα, αρχεία και εγχειρίδια εσωτερικών δικλίδων, εκθέσεις εκ της διοικήσεως και γενικότερη παρατήρηση των γραφείων και των εγκαταστάσεων της ελεγχόμενης μονάδας.

3.7 ΔΠΕ 320 – Ουσιώδες μέγεθος στο σχεδιασμό και στην εκτέλεση ενός ελέγχου

Ο ελεγκτής φέρει την ευθύνη για την εφαρμογή της έννοιας του ουσιώδους μεγέθους στο σχεδιασμό και στην εκτέλεση του ελέγχου οικονομικών καταστάσεων. Ο στόχος του ελεγκτή είναι να αποκτήσει εύλογη διασφάλιση για το εάν οι οικονομικές καταστάσεις, ως σύνολο, είναι απαλλαγμένες από ουσιώδες σφάλμα, είτε λόγω απάτης είτε λόγω λάθους, που τον καθιστά ικανό να εκφράσει γνώμη για το εάν οι καταστάσεις αυτές είναι καταρτισμένες, από κάθε ουσιώδη άποψη, σύμφωνα με το εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς, καθώς και να συντάξει έκθεση ελέγχου και να προβεί σε κοινοποιήσεις, όπως απαιτείται από τα ΔΠΕ, βάσει των ευρημάτων της εργασίας του.

Το ουσιώδες μέγεθος αντιπροσωπεύει το μέγιστο ποσό των μη διορθωμένων και μη εντοπισμένων λαθών που μπορεί να περιλαμβάνονται στις οικονομικές καταστάσεις και η ύπαρξή τους δεν επηρεάζει τις αποφάσεις των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων.

3.8 ΔΠΕ 560 - Μεταγενέστερα γεγονότα

Το πρότυπο 560 αναφέρεται στις ευθύνες του ελεγκτή αναφορικά με μεταγενέστερα γεγονότα στον έλεγχο οικονομικών καταστάσεων, τα οποία γεγονότα παρέχουν τεκμήρια για

συνθήκες που υπήρχαν κατά την ημερομηνία των οικονομικών καταστάσεων καθώς επίσης και για συνθήκες που προέκυψαν μετά την ημερομηνία των οικονομικών καταστάσεων .

Οι στόχοι του ελεγκτή που καθορίζονται από αυτό το πρότυπο είναι:

- Η απόκτηση επαρκών και κατάλληλων ελεγκτικών τεκμηρίων σχετικά με το εάν γεγονότα που έχουν συμβεί μεταξύ της ημερομηνίας των οικονομικών καταστάσεων και της ημερομηνίας της έκθεσής του, τα οποία απαιτούν τροποποίηση ή γνωστοποίηση στις οικονομικές καταστάσεις περιλαμβάνονται κατάλληλα σε αυτές σύμφωνα με το εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς (δηλαδή έχουν λογιστικοποιηθεί δεόντως και επαρκώς γνωστοποιηθεί στις οικονομικές καταστάσεις), και
- Η ενδεδειγμένη αντίδραση σε πραγματικά γεγονότα που γίνονται γνωστά σε αυτόν μετά την ημερομηνία της έκθεσής του, και τα οποία, αν ήταν γνωστά κατά την ημερομηνία αυτή, μπορεί να τον οδηγούσαν στην τροποποίηση της έκθεσης ελέγχου του.

3.9 Νόμος 3016/2002

Ο νόμος 3016/2002 είναι η βασική νομοθεσία που ρυθμίζει την υιοθέτηση εταιρικής διακυβέρνησης στην Ελλάδα. Ο νόμος ορίζει πως όλες οι επιχειρήσεις που είναι εισηγμένες στο χρηματιστήριο αξιών είναι υποχρεωμένες να υιοθετούν συγκεκριμένους μηχανισμούς εταιρικής διακυβέρνησης. Πιο συγκεκριμένα το διοικητικό συμβούλιο πρέπει να απαρτίζεται από ανεξάρτητα μη εκτελεστικά μέλη. Επιπλέον, οι επιχειρήσεις είναι υποχρεωμένες να διαθέτουν ανεξάρτητο τμήμα εσωτερικού ελέγχου.

Πιο αναλυτικά ο νόμος αναφέρει πως στο διοικητικό συμβούλιο ο αριθμός των μη εκτελεστικών μελών δεν θα πρέπει να είναι μικρότερος από το 1/3 του συνολικού αριθμού των μελών του συμβουλίου, ενώ τουλάχιστον δύο εκ των μελών του διοικητικού συμβουλίου θα πρέπει να είναι ανεξάρτητα μη εκτελεστικά μέλη.

Το ανεξάρτητο τμήμα εσωτερικού ελέγχου που αναφέρει ο νόμος πως θα πρέπει να διαθέτουν όλες οι εισηγμένες στο χρηματιστήριο αξιών εταιρείες, είναι υπεύθυνο μεταξύ άλλων για την εφαρμογή της εσωτερικής εταιρικής πολιτικής καθώς και για την εξασφάλιση της συνεχούς συμμόρφωσης της εταιρείας με τις διατάξεις της. Η εσωτερική εταιρική πολιτική είναι υποχρεωτική για όλες τις εταιρείες, παρουσιάζει την διοικητική δομή της εταιρείας, ενώ παράλληλα καθορίζει λεπτομερώς τις αρμοδιότητες των εκτελεστικών και μη διοικητικών οργάνων και μελών της.

3.10 Πρότυπα Εσωτερικού Ελέγχου

Ο εσωτερικός έλεγχος αποτελεί βασικό κομμάτι των δραστηριοτήτων μίας επιχείρησης και λειτουργεί υπό το καθορισμένο πλαίσιο του διοικητικού συμβουλίου. Οι αρμοδιότητες του εσωτερικού ελέγχου και συνεπώς του ελεγκτή δεν έγκειται στην άσκηση εξουσίας, ούτε στην ευθύνη για ποιότητα και εγκυρότητα των συναλλαγών που καλείται να ελέγξει. Το Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών έχει εκδώσει σχετικά πρότυπα, που σχετίζονται με τη φύση, την έκταση και το σκοπό της υπηρεσίας του εσωτερικού ελεγκτή και πιο συγκεκριμένα εστιάζουν στην προσωπικότητα αυτού. Τα πέντε γενικά αυτά πρότυπα για τον εσωτερικό ελεγκτή είναι η ανεξαρτησία και η αντικειμενικότητά του απέναντι στις δραστηριότητες της εταιρείας, η σωστή επαγγελματική του κατάρτιση, το πλαίσιο μέσα στο οποίο ο ίδιος ο ελεγκτής δραστηριοποιείται, η ποιότητα των ακολουθούμενων διαδικασιών και ο τρόπος διοίκησης του τμήματος εσωτερικού ελέγχου.

3.11 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου αποτελούν εργαλείο για τον έλεγχο των επιχειρήσεων και βοηθούν στην καθοδήγηση ως προς την τήρηση των υποχρεωτικών στοιχείων του Διεθνούς Πλαισίου Επαγγελματικής Εφαρμογής, στην παροχή ενός πλαισίου για την εφαρμογή και προώθηση ενός ευρέως φάσματος προστιθέμενης αξίας υπηρεσιών ελέγχου που θέτουν τη βάση για την αξιολόγηση της απόδοσης του εσωτερικού ελέγχου. Παράλληλα επικουρούν στην αξιολόγηση και βελτίωση των οργανωσιακών διαδικασιών και λειτουργιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΑΠΑΤΗ

4.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύονται οι ορισμοί που διέπουν την ελεγκτική επιστήμη, την δημιουργική λογιστική και την απάτη. Γίνεται αναφορά στις δύο θεωρίες της απάτης, τη θεωρία του Τριγώνου της απάτης και τη θεωρία του Διαμαντιού της απάτης. Ακόμη διασαφηνίζεται η έννοια του ελεγκτικού κινδύνου και του κινδύνου ουσιώδους σφάλματος.

4.2 Ορισμός ελεγκτικής επιστήμης

Η ελεγκτική επιστήμη σημειώνεται ως μία από τις πιο σημαντικές πτυχές της λογιστικής επιστήμης. Διατυπώνει αρχές και κανόνες για την ορθή διεξαγωγή οικονομικών ελέγχων, ελέγχει τις εφαρμοσθείσες από την επιχείρηση διαδικασίες και μεθόδους για την σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων και διενεργείται από πρόσωπα που δεν εξαρτώνται από την οικονομική μονάδα(ορκωτοί ελεγκτές-λογιστές).

Ο Τσιμάρας (1954) ορίζει την ελεγκτική ως το σύνολο των αρχών, κανόνων και ενεργειών μέσω των οποίων διενεργείτε ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων, λογιστικών και συναφών στοιχείων της οικονομικής οντότητας για να εντοπισθούν παραλείψεις ή πράξεις που οδηγούν σε σφάλμα σχετικά με την οικονομική διαχείριση, αφού βέβαια ο υπεύθυνος έχει γνώση της Οικονομικής, Λογιστικής και Νομικής επιστήμης που διέπουν τον έλεγχο.

Η Αμερικάνικη Ένωση Λογιστικής (American Accounting Association) ορίζει την Ελεγκτική επιστήμη ως μια συστηματική διαδικασία αντικειμενικής συγκέντρωσης και αξιολόγησης ελεγκτικών τεκμηρίων, τα οποία οδηγούν στην εξακρίβωση της αξιοπιστίας ή μη των γνωστοποιημένων αποτελεσμάτων της οικονομικής οντότητας προς τους χρήστες των οικονομικών της καταστάσεων.

4.3 Εσωτερικός έλεγχος: σκοπός και στόχοι του

Ο Τσακλάγκανος (2001) αναφέρει τους βασικούς σκοπούς, για τους οποίους διενεργείται ένας έλεγχος:

- Εντοπισμός και πρόληψη ηθελημένων ή αθέλητων λογιστικών λαθών
- Διερεύνηση, αποκάλυψη και καταστολή ακούσιων ή εκούσιων σφαλμάτων ως προς τις διαδικασίες
- Έγκριση, ανάλυση και σχολιασμός της ακρίβειας και πιστότητας των διαφόρων οικονομικών καταστάσεων στο σύνολό τους
- Αξιολόγηση της σύνταξης και της παράθεσης διαφόρων επιμέρους σημείων των οικονομικών καταστάσεων, που συνήθως αποτελούν ενδιαφέροντα και κατατοπιστικά στοιχεία για την πορεία και τις τάσεις που επικρατούν μέσα στην επιχείρηση
- Πιστοποίηση της επάρκειας ή ανεπάρκειας της διαχρονικής κατάρτισης των κάθε είδους αριθμοδεικτών για την εξαγωγή των ανάλογων χρήσιμων συμπερασμάτων
- Υπογράμμιση των ατελειών και καθορισμός των αδυναμιών στο όλο κύκλωμα της επιχειρηματικής και διαχειριστικής απεικόνισης
- Στάθμιση των πιθανοτήτων ικανοποίησης των κάθε λογής απαιτήσεων της επιχείρησης, προκειμένου να υπολογιστούν οι πιθανές επισφάλειες και να γίνει έτσι δυνατός ο σχηματισμός των σωστών προβλέψεων

Πιο ειδικά όμως για να εστιάσουμε στο κομμάτι της παρούσας εργασίας θα αναφερθούμε στον ορισμό του εσωτερικού ελέγχου όπως έχει διατυπωθεί από το Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών, το οποίο αναφέρει πως πρόκειται για μία υπηρεσία η οποία είναι ανεξάρτητη, αντικειμενική και λειτουργεί συμβουλευτικά προς τον οργανισμό ώστε να σχεδιάζει, να οργανώνει, να προσθέτει αξία και να βελτιώνει τις λειτουργίες του. Με τη χρήση τεχνικών και επιστημονικών προσεγγίσεων, ο εσωτερικός έλεγχος επιτυγχάνει να αξιολογεί την επάρκεια λειτουργίας του Συστήματος Εσωτερικού ελέγχου, στοχεύει στην εκτίμηση και διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου, τον περιορισμό ή την εξάλειψή του, λειτουργώντας επικουρικά στην εκπλήρωση των στρατηγικών και επιχειρησιακών στόχων της οντότητας.

Σκοπός του εσωτερικού ελέγχου είναι να παρέχει αναλύσεις, εκτιμήσεις, συστάσεις και παρατηρήσεις επί των λειτουργιών, συναλλαγών και δοσοληψιών της εταιρίας, ενώ ταυτόχρονα συμβάλει στην αποτελεσματική άσκηση των καθηκόντων από τα μέλη του οργανισμού.

Ο βασικότερος στόχος του εσωτερικού ελέγχου είναι η οργάνωση ενός συστήματος διαδικασιών εντός της οντότητας, το οποίο θα την βοηθά να διαχειρίζεται σωστά τις οικονομικές, λογιστικές, μηχανογραφικές και λοιπές υπηρεσίες της, να διανέμει ορθά τις αρμοδιότητες εντός της επιχείρησης ώστε να διασφαλίσει την εύρυθμη λειτουργία αυτής. Διενεργώντας τις προαναφερθείσες διαδικασίες επιτυγχάνεται η προστασία των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης, πιστοποιείται η ορθότητα και πληρότητα των λογιστικών εγγράφων και βιβλίων που τηρεί και συνεπώς λειτουργεί πιο αποτελεσματικά με σκοπό την επιβίωσή της μακροπρόθεσμα.

4.4 Λογιστική απάτη και χαρακτηριστικά της

Επιστρέφοντας όμως στο σκοπό της παρούσας εργασίας, θα πρέπει να αναφερθούμε στις οικονομικές ατασθαλίες που συχνά εμφανίζονται σε εταιρείες και καλείται το εκάστοτε τμήμα εσωτερικού ή και εξωτερικού ελέγχου να διαχειριστεί κατάλληλα. Αρχικά οφείλουμε να σημειώσουμε τον ορισμό των ατασθαλιών, οι οποίες είναι ηθελημένες παραβάσεις των κανονισμών προς όφελος ή σε βάρος της εταιρείας από πρόσωπα που είτε σχετίζονται με τη διοίκηση αυτής, είτε πρόκειται για κάποιο εργαζόμενο ή τέλος από κάποιο τρίτο πρόσωπο που προσδοκά οικονομικό όφελος σε βάθος χρόνου.

Ο Riahi (2003) ορίζει την λογιστική απάτη ως την ηθελημένη εξαπάτηση ενός ατόμου, παραπλανώντας το με ψευδή στοιχεία, τα οποία ως μοναδικό σκοπό έχουν την απόκτηση ενός άδικου προσωπικού, κοινωνικού, πολιτικού ή οικονομικού πλεονεκτήματος εις βάρος του.

Ο Καζαντζής (2006) αναφέρεται στην απάτη ως την εκ προθέσεως δόλια κατάχρηση των περιουσιακών στοιχείων μίας οντότητας, η οποία ακολουθείται από παραποίηση και των οικονομικών και λογιστικών στοιχείων αυτής προς συγκάλυψη της πράξης. Συνεπώς από τον παραπάνω ορισμό προκύπτουν δύο κατηγορίες απάτης:

- Η κατάχρηση, υπεξαίρεση ή ιδιοποίηση των οικονομικών πόρων της επιχείρησης και
- Η παραπλανητική παρουσίαση των χρηματοοικονομικών αναφορών αυτής.

Η διενέργεια οικονομικής ατασθαλίας, κοινώς απάτης, η οποία συμβαίνει προς όφελος της εταιρείας έχει ως μοναδικό σκοπό να παράγει κέρδος από την εξαπάτηση τρίτων και συχνά έμμεσα προκύπτουν προσωπικά οφέλη και για τα εμπλεκόμενα άτομα. Η απάτη όμως που γίνεται σε βάρος της εταιρείας αποβλέπει ουσιαστικά στην εξυπηρέτηση συμφερόντων εργαζομένων, τρίτου προσώπου ή άλλης εταιρείας.

Η Ernst & Young (2009) ορίζει ως απάτη μία σκόπιμη πράξη ή λάθος, τα οποία γίνονται από ένα άτομο ή ομάδα ατόμων που γνωρίζουν πως το σφάλμα μπορεί να οδηγήσει σε κάποια οφέλη είτε προσωπικά, είτε στην ίδια την οντότητα είτε ακόμα και σε τρίτα μέρη.

Ο Rezaee(2002) απέδωσε μία εικόνα των βασικών συνιστωσών του προβλήματος της παραποίησης και αναφέρει ότι η λογιστική απάτη παρουσιάζεται με τα εξής πέντε χαρακτηριστικά όπου στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία σημειώνεται ως C.R.I.M.E., δηλαδή έγκλημα και αναλύεται ακολούθως:

1. Cooks (Μάγειρες)

Σύμφωνα με τα πορίσματα που έχουν συλλεχθεί από έρευνες στο κομμάτι των οικονομικών ατασθαλιών, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην εμπλοκή Διευθυνόντων Συμβούλων και υπευθύνων της οικονομικής διεύθυνσης στην διάπραξη απάτης-παραποίησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Στην πλειονότητά τους οι περιπτώσεις λογιστικής απάτης διαπιστώνεται πως γίνονται εν γνώσει, συμμετοχή, ενθάρρυνση και έγκριση κορυφαίων στελεχών που απαρτίζουν τη διοίκηση της οικονομικής μονάδας. Δεν αποκλείεται το γεγονός πως συχνά η λογιστική απάτη είναι συνέπεια παραλείψεων ή πράξεων ακούσιων και εκούσιων που πραγματοποιούνται εντός της επιχείρησης.

Αποτέλεσμα όμως όλων των προαναφερθέντων είναι η νόθευση, παραποίηση ή αθέμιτη τροποποίηση των οικονομικών μεγεθών, των υποστηρικτικών εγγράφων ή των επιχειρηματικών συναλλαγών που έχουν πραγματοποιηθεί για την κάλυψη της απάτης.

2. Recipes (Συνταγές)

Με την πάροδο των ετών, τα περιστατικά λογιστικής απάτης έχουν φανερώσει διάφορους τρόπους για την διάπραξή της, από την χειραγώγηση των εσόδων της επιχείρησης έως και παραποίηση συγκεκριμένων λογαριασμών των λογιστικών βιβλίων όπως των πληρωτέων. Όπως εκτενώς αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 2 της παρούσης εργασίας, οι μέθοδοι διάπραξης λογιστικής απάτης ποικίλλουν και ως η πιο κοινή είναι αυτή της χειραγώγησης των εσόδων, όπου σκόπιμα παρουσιάζονται εσφαλμένες δηλώσεις, γίνονται παραλείψεις και διαστρεβλώσεις γεγονότων, εμπορικών συναλλαγών, λογαριασμών ή άλλων σημαντικών πληροφοριών των λογιστικών καταστάσεων.

3. Incentives (Κίνητρα)

Έχουν παρατηρηθεί πολλών ειδών κίνητρα για την διάπραξη απάτης με πιο συχνό αυτό που σχετίζεται με οικονομικά οφέλη, υπάρχουν όμως και άλλοι παράγοντες όπως ιδεολογικοί, ψυχολογικοί ή ακόμη και εκδίκησης. Παρατηρείται λοιπόν σκόπιμη μη σωστή εφαρμογή, εκτέλεση και ερμηνεία των λογιστικών προτύπων, αρχών και πρακτικών ώστε να επαληθευθούν οι τυχόν κερδοφόρες προβλέψεις της επιχείρησης. Στο κομμάτι των ιδεολογικών κινήτρων αξίζει να γίνει αναφορά καθώς τα εμπλεκόμενα μέρη θεωρούν πως ο τρόπος συμπεριφοράς τους, όπως και ο σκοπός τους είναι ηθικά ανώτερος, συνεπώς δικαιολογούν την πράξη τους.

4. Monitoring(Παρακολούθηση)

Για να υπάρξει μία σωστή διαδικασία χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, θα πρέπει να υπάρχει και ο κατάλληλος μηχανισμός παρακολούθησης, ο οποίος αποτελείται από άμεση εποπτεία του διοικητικού συμβουλίου, της επιτροπής ελέγχου, των εξωτερικών ελεγκτών και των ρυθμιστικών οργανισμών, όπως επίσης και μία έμμεση εποπτεία των δρώντων εντός της επιχείρησης που κατέχουν θέσεις όπως ιδιοκτητών ή επενδυτών. Η ύπαρξη μίας καλά οργανωμένης εταιρικής διακυβέρνησης, αποτελούμενη από υπεύθυνα μέρη του διοικητικού συμβουλίου και της επιτροπής ελέγχου, έχουν ως ακόλουθο την χρήση από την πλευρά τους μεθόδων για την έγκαιρη ανίχνευση των λογιστικών τεχνασμάτων και τη διαχείριση παράνομων κερδών. Επιτυγχάνεται λοιπόν έτσι η δημιουργία ενός περιβάλλοντος υψηλής ποιότητας χρηματοοικονομικής πληροφόρησης και μηδενικής ανοχής σε οικονομικές ατασθαλίες.

5. End Results (Αποτελέσματα)

Τα υψηλόβαθμα στελέχη που παρατηρείται πως είναι συχνά οι κύριοι συντελεστές των παραποιημένων λογιστικών βιβλίων και χρηματοοικονομικών καταστάσεων, συνήθως διαθέτουν τις γνώσεις για να προχωρήσουν σε μεθοδευμένες λογιστικές τεχνικές που βρίσκονται μέσα στα όρια των νόμων αλλά είναι εύκολο να μεταβληθούν. Αυτή η παραβατική τους συμπεριφορά όμως, συχνά οδηγεί σε συνέπειες που δεν περιορίζονται απλά στην απώλεια της θέσης εργασίας τους, αλλά και της αποζημίωσης τους, την οριστική τους παραπομπή από θέσεις στελεχών αλλά και σε πολλές περιπτώσεις ακόμη και από απλών υπαλλήλων, ενώ αρκετές είναι και οι περιπτώσεις που οι ποινές που επιβάλλονται

περιλαμβάνουν πρόστιμα ή φυλάκιση. Στις περιπτώσεις που αποκαλυφθεί ότι σε λογιστική απάτη εμπλέκεται και κάποιος ανεξάρτητος ελεγκτής οι κυρώσεις προς εκείνον έχουν τόσο επαγγελματικό όσο και προσωπικό αντίκτυπο.

Τα σφάλματα στις οικονομικές καταστάσεις μπορεί να προκύψουν είτε από απάτη είτε από λάθος. Το διακριτικό στοιχείο μεταξύ απάτης και λάθους είναι το εάν η πράξη που καταλήγει στο σφάλμα των οικονομικών καταστάσεων είναι εκούσιο ή ακούσιο.

Οι παραπλανητικές οικονομικές καταστάσεις είναι αποτέλεσμα σκόπιμων σφαλμάτων, περιλαμβανομένων παραλείψεων ποσών ή γνωστοποιήσεων στις οικονομικές καταστάσεις ώστε να εξαπατηθούν οι χρήστες των καταστάσεων αυτών.

Πολλές περιπτώσεις επιφανών οργανισμών έχουν βιώσει μεγάλης κλίμακας απάτες, οι οποίες είχαν σοβαρές επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία και συνέβαλλαν στην αύξηση της ανεργίας σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Οι υποθέσεις της Enron και της WorldCom είναι μεταξύ των πιο διακριτών παραδειγμάτων απάτης με σοβαρό αντίκτυπο τόσο στις ίδιες τις εταιρείες όσο και στην παγκόσμια οικονομία. Αυτά τα κοστοβόρα σκάνδαλα αύξησαν την παγκόσμια ανησυχία σχετικά με τις απάτες, εξοστρακίζοντας μετοχές δισεκατομμυρίων δολαρίων και οδηγώντας στην διάβρωση της γνώμης και της αξιοπιστίας που έτρεφαν οι δυνητικοί επενδυτές και η κοινή γνώμη για την αγορά χρήματος.

Η απάτη έχει αναπτυχθεί ραγδαία τα τελευταία χρόνια, ενώ πολλοί θα την παρομοίαζαν με μία νέα τάση που δυστυχώς δεν λέει να εξασθενήσει. Βασιζόμενοι στο παραπάνω γεγονός, πολλοί μεγάλοι οργανισμοί προσλαμβάνουν επαγγελματίες λογιστές ώστε να εξαλείψουν το φαινόμενο της πίεσης αλλά και της ενδεχόμενης οικονομικής απάτης.

Σύμφωνα με τον Adeneji (2004) και το Ινστιτούτο Ορκωτών Λογιστών της Νιγηρίας (2006), η απάτη είναι μία σκόπιμη πράξη που γίνεται από ένα ή περισσότερα άτομα που σχετίζονται με τη διοίκηση, τους εργαζόμενους ή τρίτα μέρη, τα οποία κοινοποιούν λανθασμένες χρηματοοικονομικές αναφορές. Η απάτη μπορεί επίσης να εκληφθεί ως διαστρέβλωση, απόκρυψη ή αμέλεια παρουσίασης της αλήθειας με σκοπό την χειραγώγηση των οικονομικών εκθέσεων μιας εταιρείας ή ενός οργανισμού, τα οποία επίσης περιλαμβάνουν κατάχρηση, κλοπή ή κάποια άλλη απόπειρα παράνομης κατοχής ή βλάβης των στοιχείων του ενεργητικού ενός οργανισμού.

Πολλές μελέτες έχουν διεξαχθεί σχετικά με θέματα που εμπεριέχουν απάτη και τη γενική άποψη ότι η πρόληψη της απάτης θα πρέπει να είναι ο κύριος σκοπός. Είναι λιγότερο ακριβό και σαφώς πιο αποτελεσματικό να προλάβεις την απάτη από το να την εντοπίσεις μετά την πραγματοποίησή της. Συνήθως όταν αποκαλύπτεται μία απάτη τα χρήματα που έχουν υπεξαιρεθεί δεν είναι δυνατό να ανακτηθούν εις ολόκληρο παρά ενός ίσως μικρού ποσού

αυτών. Επιπλέον έχει κόστος σε χρήματα και χρόνο η διερεύνηση απάτης ειδικά όταν εμπλέκονται μεγάλης κλίμακας πολυεθνικοί οργανισμοί. Παρόλα αυτά εάν ο στόχος είναι η πρόληψη της απάτης, όλες οι απώλειες σε χρήμα, χρόνο και προσπάθεια για ανακατασκευή δόλιων συναλλαγών, εντοπισμό των δρώντων και απόδοση των χαμένων κεφαλαίων μπορούν τελικά να αποδώσουν.

Κύριοι μέθοδοι απάτης:

- Υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων, συχνά με υπεξαίρεση χρημάτων από το ταμείο της εταιρίας και απόκρυψη των πραγματικών ποσοτήτων των αποθεμάτων
- Πλασματικές συναλλαγές, εμφάνιση ψευδών πωλήσεων ή ακόμη και ολόκληρων θυγατρικών εταιρειών

4.5 Ελεγκτικός κίνδυνος (Audit-risk)

Ο ελεγκτικός κίνδυνος είναι μια συνάρτηση των κινδύνων ουσιώδους σφάλματος και του κινδύνου μη εντοπισμού. Ο όρος αναφέρεται στο ενδεχόμενο ο ελεγκτής να διατυπώσει μη ενδεδειγμένη γνώμη ελέγχου όταν οι οικονομικές καταστάσεις είναι ουσιωδώς εσφαλμένες. Αφορά δηλαδή τον κίνδυνο ο ελεγκτής, εν αγνοία του, να αποτύχει να διαφοροποιήσει ανάλογα τη γνώμη του στις περιπτώσεις όπου οι οικονομικές καταστάσεις περιέχουν ουσιώδη λάθη και παραλείψεις. Σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων, ως ελεγκτικός κίνδυνος νοείται ο ελεγκτής στηριζόμενος στην ελεγκτική του προσέγγιση, να μην εντοπίσει λάθη και παραλείψεις που περιέχονται στις οικονομικές καταστάσεις. Η ανάλυση του ελεγκτικού κινδύνου και η επιλογή των διαδικασιών ελέγχου γίνονται με βάση το ρυθμό των αλλαγών και την «πίεση» που ασκείται στα εκάστοτε τμήματα. Σε περίπτωση μάλιστα που καταστεί απαιτητό, ελέγχονται τα λογιστικά δεδομένα και οι εκθέσεις αναφοράς για να εξακριβωθεί η ορθή λειτουργία των χρηματοοικονομικών και λειτουργικών συστημάτων.

4.6 Κίνδυνος ουσιώδους σφάλματος (Risk of material misstatement)

Ο κίνδυνος ουσιώδους σφάλματος, περιλαμβάνει τον κίνδυνο οι οικονομικές καταστάσεις να είναι ουσιωδώς εσφαλμένες πριν τη διενέργεια του ελέγχου. Ο κίνδυνος αυτός μπορεί να υπάρχει σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων και σε επίπεδο ισχυρισμών για κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις.

Σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων αναφερόμαστε σε κίνδυνο τέτοιου σφάλματος που αφορά διάχυτα στις οικονομικές καταστάσεις ως σύνολο, και πιθανώς επηρεάζουν πολλούς ισχυρισμούς.

Η αξιολόγηση του κινδύνου ουσιώδους σφάλματος σε επίπεδο ισχυρισμού πραγματοποιείται, έτσι ώστε να καθορισθεί η φύση, ο χρόνος και η έκταση των περαιτέρω ελεγκτικών διαδικασιών που είναι αναγκαίες για την απόκτηση επαρκών και κατάλληλων ελεγκτικών τεκμηρίων, τα οποία καθιστούν ικανό τον ελεγκτή να εκφράσει γνώμη για τις οικονομικές καταστάσεις σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου.

4.7 Δημιουργική ή επινοητική λογιστική

Διάφοροι μέθοδοι της λογιστικής χρησιμοποιούνται για να πραγματοποιήσει μίας παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων σε μία εταιρεία. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται δημιουργική ή επινοητική λογιστική και ουσιαστικά εκμεταλλεύεται τον ανακριβή και μη ολοκληρωμένο χαρακτήρα των λογιστικών κανόνων, τροποποιεί την οικονομική πραγματικότητα χωρίς να παραβιάζει τους λογιστικούς κανόνες, αντιπροσωπεύει διαφόρου είδους τεχνικές τροποποίησης οικονομικών καταστάσεων παρουσιάζοντας περισσότερο ελκυστική την εικόνα των εταιρειών στους υφιστάμενους επενδυτές αλλά και στους εν δυνάμει.

Ο Naser (1993) αναφέρει πως η δημιουργική λογιστική είναι ο μετασχηματισμός των λογιστικών καταστάσεων σε σχέση με αυτό που πραγματικά πρέπει να απεικονίσουν, εκμεταλλευόμενοι ή και αγνοώντας τους λογιστικούς κανόνες.

Τα κίνητρα της διοίκησης για χρήση δημιουργικής λογιστικής διαχωρίζονται σε διάφορες κατηγορίες:

- Προσωπικά κίνητρα:
  1. Αύξηση των μισθών μέσω πληρωμών bonus
  2. Κατοχή μετοχών και δικαιωμάτων προαίρεσης μετοχών
  3. Εξασφάλιση της θέσης εργασίας
- Προσδοκίες της αγοράς:
  1. Να επιτευχθούν οι προβλέψεις των αναλυτών
  2. Εξοικονόμηση κέρδους
- Ειδικές περιπτώσεις:
  1. Συγχωνεύσεις και αγορές πάγιων στοιχείων

2. Μείωση της κανονιστικής ορατότητας
3. Νέα ομάδα διοίκησης

Όπως διαπιστώθηκε και από την βιβλιογραφική έρευνα του κεφαλαίου 2 της παρούσης εργασίας, οι μέθοδοι για χρήση της δημιουργικής λογιστικής ποικίλλουν αλλά οι πιο συχνά χρησιμοποιούμενοι είναι:

- Αύξηση κερδών, συνήθως επιτυγχάνεται μέσω πρόωρης αναγνώρισης πωλήσεων
- Μείωση δαπανών, μέσω κεφαλαιοποίησης τόκων
- Αύξηση παγίων, μέσω επανεκτίμησης των παγίων περιουσιακών στοιχείων και ενίσχυσης της υπεραξίας τους
- Μείωση υποχρεώσεων-επισφαλών απαιτήσεων, μέσω ανακατάταξης των χρεών και εμφάνισής τους ως ίδια κεφάλαια

Τα κυριότερα κίνητρα, τα οποία καταγράφονται σχετικά με την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων είναι τα εξής:

- Οι συνθήκες που επικρατούν στον κλάδο
- Ο δανεισμός από τις τράπεζες
- Η άντληση κεφαλαίων από τα χρηματιστήρια
- Η φοροδιαφυγή
- Οι συγχωνεύσεις και εξαγορές
- Οι μέτοχοι και μερισματική πολιτική της επιχείρησης

4.8 Η πρόληψη της λογιστικής απάτης

Σύμφωνα με τους Lendez et al. (1999) για να καταστεί εφικτή η πρόληψη της απάτης θα πρέπει να μετέχει και η διοίκηση δημιουργώντας ένα θετικό περιβάλλον ελέγχου αλλά ταυτόχρονα επιλέγοντας ως προσωπικό άτομα έμπιστα, τα οποία σκοπεύει να εκπαιδεύσει κατάλληλα σε θέματα απάτης, ενώ στα θετικά σημειώνεται επίσης η ύπαρξη ή δημιουργία ενός εσωτερικού κώδικα ηθικής, ο οποίος θα είναι κατανοητός σε όλους.

Έχει καταγραφεί σε αρκετές μελέτες πως σε επιχειρήσεις, οι οποίες διέπονται από ένα θετικό περιβάλλον ελέγχου τείνουν να είναι λιγότερο επιρρεπείς σε περιστατικά αλλοίωσης των χρηματοοικονομικών τους καταστάσεων. Με γνώμονα την ενίσχυση ενός τέτοιου περιβάλλοντος εντός της οικονομικής οντότητας, η επιτροπή ελέγχου και τα μέλη της διοίκησης οφείλουν να παρουσιάσουν μία ορθή στάση απέναντι στον εσωτερικό έλεγχο της

επιχείρησης καθώς και το ρόλο του μέσα σε αυτή, όπως επίσης και στη διαδικασία της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης επιδεικνύοντας ηθικές αξίες και ακεραιότητα.

4.9 Θεωρίες Απάτης

4.9.1 Θεωρία του τριγώνου της απάτης (Fraud Diamond Theory)

Ο Thanasak (2013:1) αναφέρει πως πριν διενεργηθούν οι προσπάθειες για μείωση της απάτης και της προληπτικής διαχείρισης του ρίσκου, είναι σημαντικό για τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς να αναγνωρίσουν τους παράγοντες εκείνους που συντελούν σε παραβατικές συμπεριφορές αναγνωρίζοντας ποιοι είναι οι δρώντες, πότε και γιατί διέπραξαν τις απάτες. Διάφορες θεωρίες έχουν προσπαθήσει να εξηγήσουν τις αιτίες της απάτης και οι δύο κυρίαρχες είναι η θεωρία του «Τριγώνου της απάτης» (Fraud Triangle Theory- FTT) του Cressey (1950) και η θεωρία του «Διαμαντιού της απάτης» (Fraud Diamond Theory-FDT) των Wolfe & Hermanson(2004). Και οι δύο θεωρίες αναγνωρίζουν τα στοιχεία που οδηγούν τους αυτουργούς στην διάπραξη της απάτης.

Σύμφωνα με τους Dorminey et al. (2010) οι ρίζες της θεωρίας του τριγώνου της απάτης βρίσκονται στην μελέτη του Sutherland (1939), ο οποίος επινόησε τον όρο έγκλημα του λευκού γιακά και ο Cressey ήταν παλιός μαθητής του. Ο Cressey (1950) εστίασε την έρευνά του στους παράγοντες που συντελούν ατομικά στην εμπλοκή σε απάτη και ανήθικη δραστηριότητα. Η θεωρία του αποτελείται από τρία στοιχεία που είναι αναπόσπαστο κομμάτι στην διάπραξη μιας απάτης: α) η προσλαμβάνουσα πίεση, β) η ευκαιρία και γ) ο εξορθολογισμός- εκλογίκευση της ίδιας της πράξης.

Οι David T. Wolfe και Dana R. Hermanson θεώρησαν πως η προαναφερθείσα θεωρία του τριγώνου έπρεπε να ενισχυθεί και να βελτιωθεί ως προς την πρόληψη της απάτης και την ανίχνευση αυτής, με την προσθήκη ενός ακόμη στοιχείου πέραν των τριών, το οποίο ήταν η ικανότητα ενός ατόμου για την διάπραξη τελικά του αδικήματος της απάτης. Στην μελέτη τους επίσης αναφέρουν πως η απάτη δεν μπορεί να καλυφθεί αν ο δρών δεν έχει την ικανότητα να την διαπράξει, τα προσωπικά χαρακτηριστικά και οι ικανότητες παίζουν βασικό ρόλο στην πραγματοποίηση της απάτης ακόμη και αν υπάρχουν τα άλλα τρία στοιχεία.

Σε χωριστές μελέτες τους οι Wolfe & Hermanson (2004), Thanasak (2013), Norman & Faizal (2010), Florenz(2012), Gbegi & Adebisi (2013) κατέληξαν στο συμπέρασμα πως η θεωρία του Διαμαντιού της Απάτης είναι μία βελτιωμένη έκδοση του Τριγώνου της Απάτης,

όπου η προσθήκη του στοιχείου της ικανότητας αλληλοσυνδέεται με τα τρία στοιχεία της άλλης θεωρίας.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τις δύο κλασικές συγκλίνουσες και αποκλίνουσες θεωρίες απάτης, την θεωρία του τριγώνου της απάτης και τη θεωρία του διαμαντιού της απάτης, είναι σημαντικό να ξεκινήσουμε με αυτή του τριγώνου. Ο Cressey (1950) ξεκίνησε την θεωρία εξηγώντας πως πάντα υπάρχει ένα κίνητρο πίσω από κάθε πράξη απάτης. Σε μελέτη που διεξήγαγε διαπίστωσε πως τρεις παράγοντες πρέπει να συνυπάρχουν για έναν άνθρωπο για να διαπράξει απάτη, οι συνθήκες όμως που είναι απαραίτητες για τη διάπραξη απάτης, κάποιες φορές υφίστανται ήδη στο επιχειρηματικό περιβάλλον, ενώ άλλες πηγάζουν από τα ίδια τα εμπλεκόμενα άτομα και τα προσωπικά τους βιώματα.

- Πιέσεις- κίνητρα

Ο θεμελιώδης λίθος του χαρακτηριστικού της πίεσης βρίσκεται στις οικονομικές κυρίως δυσκολίες, οι οποίες οδήγησαν στην απαρχή της διάπραξης οικονομικών ατασθαλιών. Η πίεση λοιπόν είναι σε μεγάλο ποσοστό το κίνητρο εκείνο που ωθεί τον δράστη στην ανάληψη σημαντικών κινδύνων. Κίνητρο ή πίεση για σύνταξη παραπλανητικών οικονομικών καταστάσεων μπορεί να υπάρχει όταν τα ανώτατα στελέχη της διοίκησης ή εργαζόμενοι τελούν υπό πίεση, από πηγές εκτός ή εντός της οικονομικής μονάδας, για επίτευξη ενός αναμενόμενου (και ίσως μη ρεαλιστικού) στόχου κερδών ή χρηματοοικονομικού αποτελέσματος. Η πίεση μπορεί σε πολλές περιπτώσεις να μην είναι διακριτή από έναν τρίτο παρατηρητή. Μπορεί όμως να πηγάζει από την προσωπική φιλοδοξία αυτών των ατόμων για επιτυχία, αναγνώριση, αύξηση των οικονομικών τους κερδών ή ακόμη και από την εμφάνιση μιας ξαφνικής ανάγκης οικονομικής φύσεως, μίας άδικης μεταχείρισης που οδηγεί στην εκδίκηση ή στην έλλειψη σεβασμού. Τα κίνητρα μπορούν να έχουν διάφορες πηγές και να μην σχετίζονται πάντα και απαραίτητα με την ίδια την επιχείρηση.

- Ευκαιρίες

Μία ευκαιρία για διάπραξη απάτης μπορεί να υπάρχει όταν ένα άτομο πιστεύει ότι οι εσωτερικές δικλίδες μπορούν να παραβιαστούν, για παράδειγμα, επειδή το άτομο είναι σε θέση εμπιστοσύνης ή έχει γνώση συγκεκριμένων αδυναμιών στις εσωτερικές δικλίδες, συνθήκες οι οποίες προσφέρουν την ευκαιρία να παραποιηθούν οι οικονομικές καταστάσεις. Ο εντοπισμός αδύναμων συστημάτων εσωτερικού ελέγχου, οι περίπλοκες συναλλαγές, η συγκέντρωση δύναμης σε ένα πρόσωπο ή μία μικρή ομάδα ατόμων δημιουργούν τις

κατάλληλες συνθήκες εκμετάλλευσης και διενέργειας απάτης. Υπάρχουν βέβαια και γεγονότα που δυνητικά ενισχύουν το υπάρχον πρόβλημα όπως η παράλειψη ενημέρωσης της διοίκησης για κανόνες επιχειρησιακής ηθικής και λειτουργίας της υπό συνθήκες μεγάλης πίεσης. (Jurinski et al. 1999).

- Εκλογίκευση

Κατά τους Hollinger et al. (1983) τα άτομα σε πολλές των περιπτώσεων μπορεί να είναι σε θέση να εκλογικεύσουν τη διάπραξη της απάτης σύμφωνα με τον προσωπικό τους κώδικα ηθικής. Ορισμένα άτομα έχουν νοοτροπία, χαρακτήρα ή ένα σύνολο ηθικών αξιών που τους επιτρέπουν εν γνώσει τους και από πρόθεση να διαπράξουν ανέντιμη πράξη. Επίσης είναι σε θέση να εφαρμόσουν τις δικές τους αντιλήψεις και να θεωρήσουν τους εαυτούς τους ως έμπιστους χρήστες των κεφαλαίων ή των περιουσιακών στοιχείων που διαχειρίζονται. Αξιοσημείωτο είναι δε πως μεγάλος αριθμός υπαλλήλων δεν θα διέπρατταν απάτη ακόμη και σε περίπτωση που προέκυπτε μία ανάγκη ή ευκαιρία καθώς αποτρεπτικό παράγοντα για εκείνους αποτελεί η προσωπική τους ακεραιότητα. Ωστόσο, ακόμη και καθ' όλα έντιμα άτομα μπορεί να διαπράξουν απάτη σε ένα περιβάλλον που τους ασκεί αρκετή πίεση.

Από τα τρία στοιχεία του τριγώνου, το στοιχείο της ευκαιρίας είναι εκείνο που θα μπορούσαν οι επιχειρήσεις να έχουν τον μεγαλύτερο έλεγχο. Είναι βασικό κομμάτι της επιχειρησιακής δομής και κουλτούρας να διαμορφωθούν διαδικασίες και έλεγχοι οι οποίοι θα περιορίσουν την τάση των εργαζομένων στην δίχως λόγο διάπραξη απάτης, όπως επίσης να είναι σε θέση να ανιχνεύσουν εγκαίρως και αποτελεσματικά την οποιαδήποτε πρόθεση για δόλια δραστηριότητα, η οποία μπορεί να προκύψει

4.9.2 Θεωρία του διαμαντιού της απάτης (The Fraud Diamond Theory)

Η θεωρία του διαμαντιού της απάτης πρωτοπαρουσιάστηκε από τους Wolfe & Hermanson (2004) ως μία εκτεταμένη-βελτιωμένη έκδοση του τριγώνου. Η μεταβλητή που προστέθηκε στην αρχική θεωρία ήταν αυτή της ικανότητας. Οι Wolfe & Hermanson συμφώνησαν πως αν και τα στοιχεία της πίεσης ή της ευκαιρίας μπορεί να συνυπάρχουν με την πιθανότητα της διάπραξης απάτης όπως και η εκλογίκευση, είναι σχεδόν απίθανο να διαπραχθεί χωρίς την ταυτόχρονη ύπαρξη του τέταρτου στοιχείου, της ικανότητας. Με απλά λόγια ο πιθανός δράστης θα πρέπει να διαθέτει τις ικανότητες και την δυνατότητα να διαπράξει απάτη.

Η ευκαιρία «ανοίγει την πόρτα» στην απάτη και η πίεση μαζί με την εκλογίκευση απεικονίζουν ένα άτομο, δεν είναι όμως αρκετά στοιχεία αν το ίδιο το άτομο δεν μπορεί να αναγνωρίσει πως η ευκαιρία είναι μπροστά του και να την εκμεταλλευτεί και μάλιστα επαναλαμβανόμενα. Με αυτό το πρόσθετο στοιχείο λοιπόν επηρεάζεται κατά πολύ η απόφαση στο να διαπράξει κανείς απάτη και οι επιχειρήσεις όπως και οι ελεγκτές πρέπει να κατανοούν τα ατομικά χαρακτηριστικά και τις ικανότητες των εργαζομένων προκειμένου να έχουν μία εκτίμηση για τις πιθανές δόλιες συμπεριφορές που θα αντιμετωπίσουν μελλοντικά.

Όπως αντιλαμβάνεται κανείς τα τέσσερα αυτά στοιχεία είναι αλληλένδετα σε τέτοιο βαθμό που είναι αδύνατο κανείς να προχωρήσει σε κάποια οικονομική ατασθαλία χωρίς να ενυπάρχουν όλα. Η θεωρία υπογραμμίζει πως η πίεση μπορεί να οδηγήσει κάποιον στην εύρεση της κατάλληλης ευκαιρίας και η πίεση και η ευκαιρία ταυτόχρονα να ενθαρρύνουν την εκλογίκευση. Ταυτόχρονα όμως, κανένας από τους παραπάνω παράγοντες είτε χωριστά είτε μαζί δεν μπορούν να οδηγήσουν στην απάτη έως ότου ο δράστης αποκτήσει την ικανότητα να το κάνει.(Hooper et al. 2010).

Η ικανότητα είναι η κατάσταση όπου ο δράστης έχει τα αναγκαία χαρακτηριστικά ή τις δεξιότητες για την υλοποίηση της ατασθαλίας. Είναι το σημείο όπου ο δράστης αναγνωρίζει την ευκαιρία που υπάρχει για απάτη και έχει την ικανότητα να την πραγματοποιήσει. Τα υποστηρικτικά στοιχεία αυτής της μεταβλητής είναι η νοημοσύνη, η θέση, ο εξαναγκασμός, η εξαπάτηση και το άγχος.

Ο Albrecht et al (1995) σημειώνει πως μόνο το άτομο εκείνο που διαθέτει εξαιρετικά υψηλή ικανότητα θα είναι ουσιαστικά σε θέση να κατανοήσει τον υφιστάμενο εσωτερικό έλεγχο στην επιχείρηση και ακολούθως να εντοπίσει τις αδυναμίες και να τις χρησιμοποιήσει κατάλληλα προς όφελος του για την διάπραξη της απάτης.

Οι Wolfe & Hermanson (2004) υποστηρίζουν μάλιστα πως η θέση που κατέχει κάποιος ή οι λειτουργίες που διεκπεραιώνει εντός της επιχείρησης, μπορεί να του παρέχει την δυνατότητα να δημιουργήσει ή να εκμεταλλευτεί συνθήκες και ευκαιρίες για απάτη, οι οποίες δεν είναι διαθέσιμες σε άλλους. Σε σχετικές έρευνες έχει παρατηρηθεί ότι σε ποσοστό πάνω από το 70% των περιπτώσεων λογιστικής απάτης εμπλέκονται οι διευθύνοντες σύμβουλοι καθώς πολλές εταιρείες παραλείπουν την εφαρμογή επαρκών ελέγχων για να μετριάσουν τις ευκαιρίες των διοικητικών τους στελεχών να επηρεάσουν και να συμμετέχουν σε απάτες. Επιπλέον όταν κάποιος διενεργεί τις ίδιες διαδικασίες επαναλαμβανόμενα όπως το άνοιγμα εταιρικών λογαριασμών ή λογαριασμών προμηθευτών, αποκτά τις γνώσεις των διαδικασιών και των ελέγχων λειτουργίας αυτών με την πάροδο του χρόνου έχοντας ως συνέπεια να αυξάνονται οι πιθανότητες εμπλοκής του σε απάτες.

Ο δράστης είναι κάποιος που κατανοεί και ταυτόχρονα είναι σε θέση να εκμεταλλεύεται τις αδυναμίες του εσωτερικού ελέγχου και χρησιμοποιώντας τη θέση του αποκτά πρόσβαση σε πιο χρήσιμα δεδομένα. Το προφίλ των δραστών των μεγαλύτερων οικονομικών ατασθαλιών της εποχής μας είναι άνθρωποι ευφυείς, έμπειροι και δημιουργικοί με αυξημένη αντίληψη σε θέματα ελέγχων και παρατηρητικότητας σε τρωτά σημεία. Οι γνώσεις αυτές χρησιμοποιούνται για να αποκτήσουν πρόσβαση σε συστήματα ή περιουσιακά στοιχεία.

Σύμφωνα με την Ένωση Πιστοποιημένων Εξεταστών Απάτης (2003) (Association of Certified Fraud Examiners), το 51% των εμπλεκόμενων σε οικονομικές απάτες κατείχαν τουλάχιστον προπτυχιακού επιπέδου μόρφωση και το 49% ήταν άτομα άνω των 40 ετών, ενώ επιπλέον σημειώνεται πως το 46% των περιστατικών απάτης το διαπράττουν διοικητικά στελέχη ή διευθυντές.

Ο δράστης έχει ισχυρό εγώ και μεγάλη αυτοπεποίθηση ότι δεν θα εντοπιστεί ή πιστεύει πως ακόμη και αν τον πιάσουνε θα μπορέσει εύκολα να γλυτώσει από τις κατηγορίες. Τέτοια υπέρμετρη εμπιστοσύνη ή αλαζονεία μπορεί να επηρεάσει την ανάλυση κόστους και ωφέλειας του ατόμου που σκοπεύει να εμπλακεί σε απάτη. Όσο πιο αλαζόνας ο δράστης, τόσο πιο χαμηλά εκτιμά πως θα είναι το εκτιμώμενο κόστος από την διάπραξη της απάτης.

Κατά τον Rudewicz (2011) οι δράστες οικονομικών εγκλημάτων συνήθως είναι άτομα που κυνηγάνε την επιτυχία με κάθε κόστος, αυτό-απορροφημένοι από αυτό και συχνά ναρκισσιστές. Σύμφωνα μάλιστα με ένα Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο σχετικό με τις ψυχικές διαταραχές, οι ναρκισσιστικές προσωπικότητες έχουν ένα διαδεδομένο πρότυπο μεγαλοπρέπειας, την ανάγκη για θαυμασμό και την έλλειψη ενσυναίσθησης για τους άλλους. Τα άτομα με αυτή τη διαταραχή πιστεύουν πως είναι ανώτερα ή μοναδικά και πιθανόν να έχουν «φουσκωμένες» απόψεις για τα επιτεύγματα και τις ικανότητές τους. Ένας επιτυχημένος απατεώνας είναι σε θέση να πείσει ή να εξαναγκάσει και άλλους να συμμετέχουν στην απάτη, ή ακόμη να είναι ο «νταής» που έχει ασυνήθιστες απαιτήσεις από τους υφισταμένους του, καλλιεργεί το φόβο παρά το σεβασμό και συνεπώς αρνείται να ακολουθεί τους κανόνες και τις αρχές που ακολουθούν και οι υπόλοιποι.

Πολλές παραπλανητικές οικονομικές αναφορές διαπράττονται από υφιστάμενους που αντιδρούν καθαυτό τον τρόπο στο πρόσταγμα των υπευθύνων τους για να ωραιοποιήσουν τους αριθμούς με κάθε τίμημα. Σύμφωνα μάλιστα με τους Wolfe & Hermanson (2004) και τον Rudewicz (2011) ένας επιτυχημένος απατεώνας πρέπει επίσης να μπορεί να ψεύδεται συστηματικά επιφέροντας τα επιθυμητά αποτελέσματα. Για να αποφύγει τον εντοπισμό από

ελεγκτές, επενδυτές και άλλους, ο δράστης πρέπει να τους κοιτά απευθείας στα μάτια και να τους παραθέτει πειστικά ψέματα. Συνεπώς ο απατεώνας θα πρέπει να έχει την ικανότητα να συγκρατεί τα ψέματά του ώστε να παραμένει ίδια η ιστορία του στο σύνολό της. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό των δραστών είναι η ικανότητά τους να διαχειρίζονται το άγχος, διότι η διάπραξη απάτης απαιτεί την διαχείρισή του για μεγάλο χρονικό διάστημα ούτως ώστε να είναι επιτυχημένο το έγκλημα. Υπάρχει ο κίνδυνος της ανίχνευσης με τις ανάλογες προσωπικές επιπτώσεις, όπως επίσης και η διαρκής ανάγκη απόκρυψης της απάτης σε καθημερινή βάση, έτσι θα πρέπει να είναι σε θέση ο δράστης να ελέγχει το άγχος του.

4.10 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Η ελεγκτική επιστήμη με την εξέλιξή της προσπαθεί να συνδράμει τα μέγιστα στην επίτευξη των σκοπών και των στόχων της για την πρόληψη της λογιστικής απάτης αναγνωρίζοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανά περίπτωση. Η πρόληψη της λογιστικής απάτης δεν άπτεται μόνο του γεγονότος της εφαρμογής πρακτικών και κανόνων αλλά περιλαμβάνει και κάποια ειδικότερα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να έχουν τα άτομα εκείνα στις επιχειρήσεις που κατέχουν θέσεις σημαντικές και διαχειρίζονται οικονομικά δεδομένα. Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο, για την διάπραξη μίας απάτης θα πρέπει να ισχύουν κάποια ή όλα τα γνωρίσματα που περιγράφονται στην θεωρία του διαμαντιού της απάτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ (CASE STUDIES)

5.1 Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο πραγματεύεται δύο περιπτώσεις μεγάλων εταιρειών, της Ιταλικής πολυεθνικής γάλακτος και της Enpon μίας εταιρίας παροχής φυσικού αερίου και ενέργειας από την Νεμπράσκα, όπου και οι δύο προέβησαν στην χρήση μη ενδεδειγμένων λογιστικών τεχνικών με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν για πολλά χρόνια κέρδη στις οικονομικές τους καταστάσεις, ώσπου αποκαλύφθηκε η απάτη και η πτώση τους δεν μπορούσε να σταματήσει πριν φτάσουν στην πτώχευση.

5.2 Parmalat¹

Η Parmalat ιδρύθηκε το 1961 ως μια οικογενειακή επιχείρηση στη βόρεια Ιταλία. Στα χρόνια που ακολούθησαν, η εταιρεία μεγάλωσε σε μία από τις μεγαλύτερες εταιρείες γαλακτοκομικών και τροφίμων στην Ιταλία και τελικά έγινε πολυεθνικός όμιλος ετερογενών δραστηριοτήτων. Την εποχή της κρίσης της το 2003, η Parmalat απαριθμούσε 214 θυγατρικές σε 48 διαφορετικές χώρες.

Η απάτη στην Parmalat ξεκίνησε προφανώς το 1990 και διήρκησε μέχρι το 2003, όταν στην ουσία η οικονομική απόδοση της επιχείρησης άρχισε να πέφτει το 1990 και αντί να επιλύσει τα προβλήματά της, η διοίκηση επέλεξε να τα συγκαλύψει μέσω απάτης και συμπαιγνίας. Κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετούς περιόδου, τα στελέχη της Parmalat χρησιμοποίησαν ένα ευρύ φάσμα ανήθικων τεχνικών για την επέκταση της απάτης. Αύξησαν τα έσοδα της απεικονίζοντας ψεύτικες συναλλαγές μέσω ενός συστήματος διπλής χρέωσης, χρησιμοποίησαν τις απαιτήσεις από αυτές τις πλασματικές πωλήσεις ως εγγύηση για να δανειστούν περισσότερα χρήματα από τις τράπεζες. Δημιούργησαν πλασματικά περιουσιακά στοιχεία, με αποτέλεσμα να διογκώνουν τα στοιχεία των οικονομικών τους καταστάσεων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι συνεργάστηκαν με τραπεζίτες στον τομέα των επενδύσεων για να τους βοηθήσουν στη χρηματοοικονομική πολιτική που ακολουθούσαν, η οποία

---

¹ <https://www.econcrises.org/2016/11/29/parmalat/>

μετέφερε εκτός ισολογισμού το χρέος ή το παρουσίαζαν ως ίδια κεφάλαια. Είχαν έρθει σε συμφωνία ακόμη και με τρίτα μέρη, ελεγκτές και τραπεζίτες, για τη χρηματοδότηση της απάτης επ' αορίστου.

Τα προβλήματα στην Parmalat είχαν ουσιαστικά ξεκινήσει να έρχονται στο φως της δημοσιότητας στα μέσα του 2002, όταν μεταξύ Ιουλίου και Δεκεμβρίου, τα πιστωτικά της περιθώρια διευρύνθηκαν από τις 250 στις 300 μονάδες βάσης (βασίζόμενα στα ποσοστά χρέους της). Η σύσφιγξη των πιστωτικών συνθηκών στη Λατινική Αμερική και η αδυναμία της αντίπαλης βιομηχανίας τροφίμων, της Cirio το 2002 οδήγησε στην αύξηση των spread. Τον Δεκέμβριο του 2002, οι αναλυτές της Merrill Lynch, Joanna Speed και Nic Sochovsky, εξέφρασαν την ανησυχία τους ως προς την ικανότητα και την προθυμία της εταιρείας να εκδίδει χρέος στις δημόσιες αγορές. Δημοσίευσαν μια έκθεση με τίτλο "The Straw That Breaks the Camel's Back", το οποίο υποβάθμισε την μετοχή της Parmalat σε "sell", αναφέροντας τη συνεχιζόμενη εξάρτηση της εταιρείας από τη χρηματοδότηση της αγοράς χρεογράφων, παρά το γεγονός ότι παρουσίαζε αρκετά μεγάλα ποσά μετρητών στον ισολογισμό – ένα χρόνο πριν ξεσπάσει το σκάνδαλο.

Στην πραγματικότητα, αυτό το είδος κοινής λογικής οφείλει να διαθέτει ένας επαγγελματίας-επενδυτής ώστε να μπορεί να αντιληφθεί ότι κάτι είναι στραβό. Συγκεκριμένα, οι αναλυτές ισχυρίστηκαν ότι η κατοχή μεγάλων ταμειακών διαθεσίμων, τα οποία είχαν μικρή απόδοση και ταυτόχρονα διατηρούσαν σημαντικά ποσά χρέους, τα όποια με την σειρά τους απαιτούσαν μεγαλύτερες πληρωμές τόκων, καταδείκνυαν «αναποτελεσματική διαχείριση των ισολογισμών». Δεν γνώριζαν πόσο σωστή παρατήρηση έκαναν. Αργότερα αποκαλύφθηκε ότι τα ταμειακά διαθέσιμα της εταιρείας είχαν μεταξύ άλλων διογκωθεί με δόλο και τα χρέη της ήταν μαζικά υποεκτιμημένα.

Παρόλα αυτά η επενδυτική κοινότητα δεν αντιλήφθηκε την απάτη, από τις 29 εκθέσεις που συντάχθηκαν για λογαριασμό της Parmalat το 2002, οι 21 βαθμολόγησαν την εταιρεία με "buy", 7 έδωσαν βαθμολογία "hold" και μόνο η ομάδα της Merrill Lynch εξέδωσε βαθμολογία "sell" (Gabioneta et al. 2013). Για να είμαστε δίκαιοι, σε μία από τις αξιολογήσεις της Parmalat "buy", εξέφρασαν επίσης ανησυχίες σχετικά με τα χρέη της εταιρείας. Ο αναλυτής ήταν από την Unicredit Banca Mobiliare και τον Δεκέμβριο του 2002, σημείωσε πως ότι αφορά το θέμα της αναχρηματοδότησης του χρέους, μετά την αδυναμία της Cirio και λόγω της υψηλότερης αντίληψης κινδύνου που ακολούθησε την αστάθεια στη Νότια Αμερική, η αναχρηματοδότηση του ληξιπρόθεσμου χρέους με λογικό κόστος είχε γίνει πιο δύσκολη. Επιπλέον, ο όμιλος δεν έχει δείξει καμία πρόθεση να χρησιμοποιήσει τα διαθέσιμα ύψους 3,3 δισ. €, γεγονός που θα έπρεπε να αξιολογηθεί με ακρίβεια σε συνάρτηση

με τη στάση της διοίκησης, η οποία ωστόσο παρέμενε απρόσιτη. Εξίσου σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός πως οι περισσότεροι εκ των υπολοίπων αναλυτών παρέμειναν αδιάφοροι για τις πιθανές δυσχέρειες στην Parmalat και διατήρησαν τις αξιολογήσεις τους αμετάβλητες. Ωστόσο, οι υποψίες της αγοράς σχετικά με την Parmalat αυξήθηκαν καθώς η τιμή της μετοχής μειώθηκε κατά περίπου 40% μεταξύ Νοεμβρίου 2002 και Φεβρουαρίου 2003.

Τον Δεκέμβριο του 2002 ένας από τους ελεγκτές της Parmalat ζήτησε επαλήθευση του τραπεζικού λογαριασμού στην Bonlat στις νήσους Cayman. Παράλληλα, το εύρος της τρύπας στα οικονομικά της Parmalat εξακολούθησε να διευρύνεται, ασκώντας όλο και μεγαλύτερη πίεση στην εταιρεία για να συγκαλύψει την απάτη της. Τον Ιανουάριο του 2003, ο CFO Fausto Tonna ανακοίνωσε την έκδοση ομολογιακού δανείου ύψους 300 εκατ. €. Ωστόσο, ο ιδρυτής και CEO της Parmalat, Calisto Tanzi, δεν ενημερώθηκε για την κίνηση και σύντομα απέλυσε τον Tonna, αντικαθιστώντας τον με τον Alberto Ferraris και αποσύροντας την προσφορά ομολόγων. Φυσικά, η αποσυρθείσα προσφορά έβαλε σε υποψίες την αγορά και η τιμή των μετοχών της Parmalat σημείωσε ταχεία πτώση κατά 30% (μέρος της προαναφερθείσας μείωσης του ποσοστού 40% που έληξε τον Φεβρουάριο του 2003). Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο κ. Ferraris συνέχισε από εκεί που άφησε ο κ. Tonna, γιατί προφανώς δεν ήθελε να εξαπατήσει το κοινό.

Παρά το γεγονός ότι είχε αναφέρει στον ισολογισμό τα 4 δισ. € σε ταμειακά διαθέσιμα και βραχυπρόθεσμα στοιχεία του ενεργητικού, η Parmalat αθέτησε τη συμφωνία για πληρωμή σε ομόλογα του ευρώ ύψους 150 εκατ. €. Ενώ η εταιρεία προσπάθησε να επαληθεύσει το αίτημα για την Bonlat, η διοίκηση αποφάσισε να προχωρήσει σε επίθεση και στις 20 Μαρτίου 2003, ο Διευθύνων Σύμβουλος της, ο κ. Tanzi πήγε στον Ιταλό ρυθμιστή χρηματοπιστωτικών αγορών με μια καταγγελία 34 σελίδων, στην οποία ισχυρίστηκε ότι οι μεγάλες τράπεζες επιχείρησαν να συκοφαντούν την Parmalat υποδηλώνοντας ότι τα οικονομικά της είχαν "λογιστικές παρατυπίες" για να κερδοσκοπήσουν εις βάρος των μετόχων της. Φυσικά, τώρα γνωρίζουμε ότι υπήρχαν βαθιές "παρατυπίες", αλλά αυτό το γεγονός δεν εμπόδιζε την επιχείρηση να επιτεθεί σε άλλους. Σύμφωνα με τον εκπρόσωπο του Consob, Alberto Aghemo, ο Tanzi κατηγορήσε συγκεκριμένα την Lehman Brothers ότι ψευδώς υποδεικνύει την Parmalat να εμπλέκεται στη χρήση μη ενδεδειγμένων λογιστικών μεθόδων. Στην πραγματικότητα ήθελε να προκαταβάλει την κοινή γνώμη, αλλά ακολούθησε έρευνα αναφορικά με την καταγγελία και διαπιστώθηκε πως η μετοχή της Parmalat μειώθηκε μετά την απόσυρση του ομολογιακού δανείου ύψους 300 εκατ. €. Ουσιαστικά δηλαδή κανείς δεν είχε κάνει αναφορά σε λογιστικές παρατυπίες.

Τον Μάρτιο του 2003, η Parmalat υπέβαλε μία πλαστή επιστολή επαλήθευσης σχετικά με την επαλήθευση της ύπαρξης του λογαριασμού από την Τράπεζας της Αμερικής στον αιτούντα ελεγκτή. Από τη μία πλευρά, η εταιρεία επιτέθηκε στις εταιρείες της Wall Street για ψευδείς κατηγορίες προς τη μεριά της για χρήση μη ενδεδειγμένων λογιστικών πρακτικών, ενώ από την άλλη, πλαστογραφούσε έγγραφα για την επαλήθευση ενός ανύπαρκτου λογαριασμού με 4 δισ. €. Έφτασε μέχρι το σημείο να πλαστογραφήσει την υπογραφή υπαλλήλου της Bank of America, γεγονός που δημιουργεί ερωτήματα για το πως ο ελεγκτής επέτρεψε να βγει ένα τέτοιο έγγραφο στη δημοσιότητα, καθώς η βασική αρμοδιότητα των ελεγκτών είναι να επαληθεύουν οι ίδιοι ανεξάρτητα τους λογαριασμούς (ΔΠΕ 505 – Εξωτερικές Επιβεβαιώσεις), κάτι που δεν ανέλαβε την ευθύνη να διεκπεραιώσει. Η πλαστή επιστολή τελικά αποτέλεσε το κέντρο διαμάχης όταν η Bank of America στις 19 Δεκεμβρίου 2003 αποκάλυψε πως ο λογαριασμός Bonlat δεν υπήρχε. Σε αυτό το σημείο ένας πρώην ελεγκτής της Deloitte δήλωσε πως η λεπτή γραμμή που κανείς δεν κατάφερε να εντοπίσει την απάτη και συνεπώς να τεθεί υπό αμφισβήτηση ήταν τα ταμειακά διαθέσιμα και τα βραχυπρόθεσμα περιουσιακά στοιχεία σε έναν ελεγμένο ισολογισμό, όπου εκεί ακριβώς κρυβόταν η απάτη.

Άλλο κομβικό σημείο στο σκάνδαλο της Parmalat ήταν όταν στις 11 Νοεμβρίου 2003, οι Deloitte & Touche αρνήθηκαν να υπογράψουν τις εξαμηνιαίες οικονομικές καταστάσεις, διότι όπως δήλωσε συγκεκριμένα η Deloitte, δεν κατάφερε να επιβεβαιώσει δηλωθέντα κέρδη ύψους 135 εκατομμυρίων €. Η Parmalat προς υπεράσπισή της δήλωσε πως πραγματοποίησε σύμβαση παραγωγών με αντισταθμιστικό κεφάλαιο με την Epicurum, η οποία είναι θυγατρική της με έδρα τα νησιά Cayman.

Στη συνέχεια, τον Δεκέμβριο του 2003, η περίπλοκη απάτη άρχισε να ξετυλίγεται, συγκεκριμένα στις 8 Δεκεμβρίου 2003, παρότι είχε αναφέρει στον ισολογισμό τα 4 δισ. € σε ταμειακά διαθέσιμα και βραχυπρόθεσμα περιουσιακά στοιχεία, η Parmalat αθέτησε πληρωμή ύψους 150 εκατ. € σε ευρωμόλογα. Η Parmalat ισχυρίστηκε ότι ένας πελάτης δεν είχε πληρώσει τους λογαριασμούς του (αργότερα αποκαλύφθηκε ότι ο "πελάτης" ανήκε στην Parmalat). Στις 9 Δεκεμβρίου 2003, η πιστοληπτική διαβάθμιση της Parmalat υποβαθμίστηκε σε "Junk" από την S & P και η τιμή της μετοχής μειώθηκε κατά 40% στις επόμενες ημέρες. Την ίδια ημέρα, ο Tanzi παραιτήθηκε από τη θέση του CEO και η επιτροπή Parmalat προσέλαβε τον εμπειρογνώμονα Enrico Bondi για την επίλυση της κρίσης. Στις 16 Δεκεμβρίου, ο Bondi προσέλαβε την PWC για να αναθεωρήσει τα οικονομικά της Parmalat. Την ίδια ημέρα, το υποκατάστημα της Bank of America στη Νέα Υόρκη ενημέρωσε τον υπάρχοντα ελεγκτή της Grant Thornton ότι ο λογαριασμός Bonlat της εταιρείας δεν υπήρχε.

Στις 19 Δεκεμβρίου, η Parmalat ανακοίνωσε δημόσια ότι 3,95 δισεκατομμύρια € σε μετρητά λείπουν, κατακυλώντας την τιμή της μετοχής Parmalat κοντά στο μηδέν. Στη συνέχεια, τα στελέχη της άρχισαν να καταστρέφουν υπολογιστές και έγγραφα που σχετίζονταν με αυτές τις εκτός ισολογισμού συναλλαγές. Στις 27 Δεκεμβρίου 2003, η Parmalat κηρύχθηκε επίσημα αφερεγγυα και ο CEO Calisto Tanzi κατηγορήθηκε για απάτη και συνελήφθη.

Μετά την ολοκλήρωση της ανασκόπησης των βιβλίων της εταιρείας, η PWC διαπίστωσε ότι οι οικονομικές καταστάσεις της Parmalat είχαν αρχίσει να είναι ψευδείς τουλάχιστον από το 1990. Η Parmalat ανέφερε θετικά και αυξανόμενα κέρδη κάθε χρόνο από το 1990 έως το 2002, ωστόσο, αφού επανεξέτασε τα χρηματοοικονομικά της, η PWC αποκάλυψε ότι η Parmalat έχασε χρήματα σε 12 από αυτά τα 13 χρόνια. Η PWC κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η απάτη της Parmalat ξεκίνησε το 1990 ως προσπάθεια κάλυψης ζημιών σε θυγατρική της Νότιας Αμερικής.

Η απάτη της Parmalat δεν είναι ασυνήθιστη στον τρόπο με τον οποίο άρχισε. Πολλές απάτες, είτε σε επιχειρήσεις επενδύσεων (π.χ. Nick Leeson στο Barings PLC), τράπεζες (π.χ. Daiwa Bank), είτε σε εταιρείες άλλων κλάδων (όπως η Parmalat) ξεκινούν ως μια απεγνωσμένη προσπάθεια να κρύψουν τις απώλειες. Η ίδια η διαδικασία που προσπαθεί να «σώσει» μια εταιρεία μέσω παράνομων μέσων, την μετατρέπει από νόμιμη επιχείρηση σε παράνομη. Τα άτομα που συμμετέχουν συνήθως προσπαθούν να "σώσουν το πρόσωπο" για να αποφύγουν να αναφέρουν σημαντικές απώλειες στους προϊσταμένους, τους διοικητικούς συμβούλους, τους επενδυτές ή την οικογένεια. Αντί να αντιμετωπίσουν το δύσκολο έργο της διόρθωσης των προβλημάτων του οργανισμού ή ίσως να παραδεχτούν ότι οι προκλήσεις είναι απλά πάρα πολύ μεγάλες, πολλοί υποκύπτουν στον πειρασμό να αποκρύψουν τις απώλειες μέσω απάτης, επικίνδυνης συμπεριφοράς ή και των δύο προαναφερθέντων τεχνικών. Στην περίπτωση της Parmalat, τα στελέχη Tanzi και Tonpa χρησιμοποίησαν ένα ευρύ φάσμα δόλιων τακτικών για να φέρουν επιπλέον χρήματα και να συγκαλύψουν αυτές τις ενέργειες. Τέτοιες ενέργειες είναι σχεδόν πάντα άμεση συνέπεια της υπερηφάνειας, και αυτό ασφαλώς φαίνεται να συνέβη εδώ.

Από την μία πλευρά, ο Tonpa σχεδίασε ένα σύστημα διπλής τιμολόγησης για να αυξήσει τα έσοδα και τα περιουσιακά στοιχεία της Parmalat. Για τους λογαριασμούς που πουλούσαν με πίστωση σε σούπερ μάρκετ ή λιανοπωλητές, οι λογιστές της Parmalat διπλασίαζαν επιλεκτικά τα τιμολόγια (συνήθως στο λογαριασμό της ναυτιλιακής εταιρείας που παρέδιδε το γάλα), δημιουργώντας πλασματικές πωλήσεις. Αυτά τα διπλά τιμολόγια θα αύξαναν τα αναφερόμενα έσοδα και τους εισπρακτέους λογαριασμούς, στη συνέχεια, η Parmalat θα προσκόμιζε τις ψεύτικες απαιτήσεις σε τράπεζες και θα τις χρησιμοποιούσε ως

εγγυήσεις για τη λήψη δανείων. Τα δάνεια, με τη σειρά τους, αύξησαν τις υποχρεώσεις της εταιρείας και φυσικά τα μετρητά.

Μια τέτοια τακτική, ωστόσο, κλιμάκωσε μόνο τα αρχικά προβλήματα με την πάροδο του χρόνου. Στην περίπτωση μιας χρόνιας μη κερδοφόρας εταιρείας όπως η Parmalat, τα προβλήματα που προέκυψαν από την ανάληψη υπερβολικού χρέους έπρεπε τελικά να αποκαλυφθούν, καθώς η λογιστική εκδήλωση αντανάκλα τελικά τα πραγματικά οικονομικά της εταιρείας. Αυτό το σενάριο δείχνει γιατί η υπόθεση της Parmalat εκδηλώθηκε για πρώτη φορά ως κρίση χρέους και αργότερα αποκαλύφθηκε ως απάτη.

Η εταιρεία ανέλαβε επίσης χρέος που εμφάνιζε ως ίδια κεφάλαια μέσω πολύπλοκων συναλλαγών με την Wall Street. Για παράδειγμα, σε μια συμφωνία με την Deutsche Bank, η Parmalat συνήψε σύμβαση, η οποία στην πραγματικότητα της επέτρεψε να δανειστεί χρήματα και να καταγράψει αυτά τα κεφάλαια ως ίδια κεφάλαια στον ισολογισμό της. Στη συμφωνία, η Deutsche Bank κατέβαλε στην Parmalat 20 εκατομμύρια €, έναντι 7 εκατομμυρίων μετοχών της. Η Deutsche Bank αγόρασε επίσης call option, η οποία της παρείχε το δικαίωμα να αγοράσει μετοχές της Parmalat και η Parmalat αγόρασε μια παρόμοια put option, δίνοντας της το δικαίωμα να πουλήσει μετοχές της. Σε κάποια μελλοντική ημερομηνία, μία από τις δύο επιλογές θα ήταν υποχρεωμένη από τη σύμβαση να αποζημιώσει τον "χαμένο παίκτη" για το κέρδος. Με άλλα λόγια, εάν η τιμή της μετοχής της Parmalat μειωνόταν, η Parmalat θα είχε ένα σημαντικό κέρδος από το συμβόλαιο πώλησης και θα υποχρεωνόταν βάση σύμβασης να επιστρέψει το κέρδος στην Deutsche Bank, εξασφαλίζοντας έτσι τα συμφέροντα της Deutsche Bank. Η σύμβαση όριζε μια ημερομηνία στο μέλλον, όπου η συμφωνία θα αντιστρεφόταν και η Parmalat θα έπαιρνε τις μετοχές πίσω και θα επέστρεφε τα 20 εκατομμύρια €. Εν τω μεταξύ, η Parmalat κατέβαλε στην Deutsche Bank ετήσια αμοιβή για την πραγματοποίηση του διακανονισμού. Μολονότι δεν είναι απολύτως σαφές ποιες πληροφορίες ήταν διαθέσιμες στους επενδυτές την εποχή εκείνη, είναι σαφές ότι οι συμβάσεις παραγώγων θα έπρεπε να εξετάζονται για τον υπολογισμό του ύψους του χρέους. Ένας τρίτος επενδυτής θα έπρεπε να ερευνήσει τα αναφερόμενα κέρδη και τις ζημιές από συμβάσεις παραγώγων για ακριβώς αυτό το είδος μετασχηματισμού του χρέους σε ίδια κεφάλαια.

Για να γίνει πιο κατανοητό το πόσο διαδεδομένη ήταν η απάτη, το 2002, η Parmalat που είχε έδρα την Βραζιλία, εκχώρησε μετατρέψιμο ομολογιακό δάνειο ύψους 500 εκατ. € που μετατράπηκε αυτόματα σε μετοχές της Parmalat. Η εγγύηση κατέβαλε τόκους 10,45% και υποστηρίχθηκε με εγγυητικές επιστολές από τη μητρική εταιρεία και μακροπρόθεσμη συμφωνία αγοράς για τις μετοχές. Θεωρήθηκε ότι ο αγοραστής αυτών των μετατρέψιμων

ομολογιών ήταν μια ακόμη μονάδα της Parmalat - πράγμα που σήμαινε ότι η πράξη αυτή ήταν μια κίνηση για την αύξηση των αναφερόμενων ιδίων κεφαλαίων στον ισολογισμό της μητρικής εταιρείας. Πράγματι, η Parmalat εξέδωσε ομολογιακό δάνειο που θεωρήθηκε ως ίδια κεφάλαια στον ισολογισμό.

Μια απάτη της κλίμακας της Parmalat σχεδόν πάντα συνεπάγεται τη συμβολή πολλών. Σύμφωνα με τον υπάλληλο της Parmalat, κ. Claudio Pessina, «300 υπάλληλοι γνώριζαν το σύστημα διπλής χρέωσης της εταιρείας». Αυτή η δήλωση καταδεικνύει ένα ακόμα ισχυρό παράδειγμα εσφαλμένης επιρροής των αρχών. Όταν ένα άτομο σε θέση εξουσίας πιέζει μια επιχείρηση να κάνει κάτι ανήθικο, πολλοί υπάλληλοι συνεργάζονται στη διάπραξη του αδικήματος, κυρίως επειδή κατηγορούν την ηγεσία για τη δική τους συμμετοχή στη ανήθικη δραστηριότητα. Πράγματι, η βούληση κατά τα άλλα ειλικρινών εργαζομένων να συμμετέχουν σε μια απάτη είναι εκπληκτική.

Η συμμετοχή σε απάτη δεν περιορίζεται αυστηρά στους υπαλλήλους μιας εταιρείας. Το 1997, ο επικεφαλής ελεγκτής της Parmalat, η Grant Thornton International (GTI) σημείωσε μια "τρύπα" στα βιβλία ύψους 5 δισεκατομμυρίων €. Όταν η GTI φέρεται να ζήτησε εξηγήσεις από τον διευθύνοντα σύμβουλο Tanzi για το μεγάλο χάσμα, είπε ότι θα πληρωθεί μέσα σε τρία χρόνια. Στην πραγματικότητα, η GTI συνεργάστηκε με τη διοίκηση για να κρύψει την απάτη από τον νέο ορκωτό λογιστή της, την Deloitte & Touche, όταν ανέλαβε το 1999. Επιπλέον, ο επικεφαλής των εταιρικών πιστώσεων της Bank of America στην Ιταλία, Luca Sala παραδέχτηκε ότι κατάφερε να υπεξαιρέσει 27 εκατομμύρια \$ από την Parmalat. Ο Sala δήλωσε στους ανακριτές ότι θα βοηθούσε στην τοποθέτηση ομολόγων για την Parmalat, στην οποία θα χρησιμοποιούσε έναν εξωτερικό μεσίτη ο οποίος θα διαχειριζόταν κινδύνους όπως οι διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Αυτός ο εξωτερικός μεσίτης θα μοίραζε στη συνέχεια τις αμοιβές με τον Sala, έτσι ώστε η Parmalat να απευθύνεται πάντα στον εν λόγω μεσίτη για τις συναλλαγές της. Με άλλα λόγια, τα στελέχη της Parmalat συνεργάστηκαν με πολλούς ανθρώπους για να φέρουν τα κεφάλαια που χρειάζονταν.

Ο τρόπος με τον οποίο η Parmalat λογιστικοποίησε όλη αυτή την παράνομη δραστηριότητα είναι ένα ξεχωριστό θέμα. Σύμφωνα με την τότε ιταλική νομοθεσία, οι εταιρείες έπρεπε να αλλάζουν ελεγκτές κάθε εννέα έτη. Παρόλο που η Parmalat είχε την Deloitte & Touche ως τον κύριο ελεγκτή της το 1999, διατήρησε τον προηγούμενο ελεγκτή της, GTI, για να ελέγχει τις υπεράκτιες (offshore) θυγατρικές της, παρακάμπτοντας έτσι το γράμμα της ιταλικής νομοθεσίας. Σε μεταγενέστερη μαρτυρία, ο ελεγκτής της GTI, Maurizio Bianchi, παραδέχθηκε ότι η GTI συνεργάστηκε με τον CFO Tonpa για να βρει έναν τρόπο να

κρύψει τα προβλήματα της εταιρείας από τη Deloitte & Touche. Ομοίως, ο Tonna κατέθεσε ότι η GTI όχι μόνο γνώριζε την απάτη, αλλά βοήθησε ενεργά την Parmalat να την εκτελέσει, συμπεριλαμβανομένης της βοήθειας στη δημιουργία πλασματικής πώλησης 300 εκατομμυρίων € σε γάλα σε σκόνη στην κυβέρνηση της Κούβας.

Ένας από τους ευκολότερους τρόπους για να κατασκευάσουν τα αποτελέσματα οι εταιρείες είναι να δημιουργήσουν πλασματικές πωλήσεις. Από λογιστικής απόψεως, ο λογαριασμός πωλήσεων πιστώνεται κατά την είσπραξη των εισπρακτέων λογαριασμών και του λογαριασμού "μετρητών" (εάν υπάρχουν), αυξάνοντας τα στοιχεία ενεργητικού στον ισολογισμό. Η GTI παρέμεινε ως δευτερεύων ελεγκτής της Parmalat και ορκωτός ελεγκτής για τις εταιρείες ειδικής χρήσης της Parmalat (SPEs). Από τον Δεκέμβριο του 2002, η Parmalat ανέφερε συνολικό χρέος 1,8 δισ. € στον ισολογισμό της. Όταν η PWC ολοκλήρωσε την έρευνά της μετά την κατάρρευση της Parmalat, ανακάλυψε ότι η Parmalat είχε στην πραγματικότητα χρέη ύψους 17 δισ. € . Έτσι, περίπου 15 δισεκατομμύρια € χρέη ήταν κρυμμένα εκτός ισολογισμού.

Για την Grant Thornton που μέχρι το 1999 είχε την ευθύνη των ελέγχων των οικονομικών στοιχείων και βιβλίων του ιταλικού κολοσσού, πλήγηκε εξίσου σε θέμα κύρους με την Parmalat, καθώς επωμίστηκε τις ευθύνες για την κάλυψη και την διαιώνιση του προβλήματος που υπήρχε στην εταιρεία και κατ' επέκταση μεταφέρθηκε στους δεκάδες επενδυτές που θεώρησαν ως αξιόλογη την επένδυση στην Parmalat. Βέβαια οι κατηγορίες δεν περιορίστηκαν μόνο σε αυτό καθώς συγκάλυψε τις οικονομικές ατασθαλίες ώστε να μην ανιχνευθούν από την Deloitte & Touche που βάση νόμου κλήθηκε να αντικαταστήσει την Grant Thornton και να συνεχίσει το έργο του ελέγχου στην εταιρεία.

5.3 Enron Corporation²

Η Enron ιδρύθηκε το 1985 μετά από μια συγχώνευση μεταξύ της Houston Natural Gas Co. και της InterNorth Inc. με έδρα την Omaha. Η εξαγορά αυτή είχε ως αποτέλεσμα η InterNorth να ελέγχει ένα δίκτυο αγωγών φυσικού αερίου συνολικού μήκους 40.000 μιλίων και να γίνει η μεγαλύτερη εταιρεία φυσικού αερίου στις ΗΠΑ. Μετά τη συγχώνευση, ο Kenneth Lay, ο οποίος ήταν ο διευθύνων σύμβουλος της Houston Natural Gas Co , έγινε CEO και πρόεδρος της Enron και γρήγορα αναγόρευσε την Enron σε έναν ενεργειακό έμπορο

---

² <https://www.econcrises.org/2016/12/07/enron-corporation-2001/#analysis>

και προμηθευτή. Ο Lay υιοθέτησε την στρατηγική της επιθετικής ανάπτυξης που ακολουθούσε στην προηγούμενη εταιρεία. Η απορύθμιση των αγορών ενέργειας επέτρεψε στις εταιρείες να τοποθετήσουν στοιχήματα στις μελλοντικές τιμές και η Enron ήταν έτοιμη να επωφεληθεί. Ο Lay προσέλαβε ως στέλεχος τον Jeffrey Skilling, ο οποίος κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 ανέπτυξε και εφάρμοσε ένα σχέδιο για να μετατρέψει την Enron από ένα συμβατικό προμηθευτή φυσικού αερίου, σε εταιρεία που λειτουργούσε ως μεσολαβητής ανάμεσα στους παραγωγούς προϊόντων ενέργειας, κυρίως φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού, και στους καταναλωτές. Ο Lay προσέλαβε τον Andrew Fastow, ο οποίος έγινε επικεφαλής οικονομικός διευθυντής (CFO). Ως σύμβουλος στην McKinsey, ο Skilling επινόησε μία στρατηγική "asset-lite" για την πώληση φυσικού αερίου, με την οποία η εταιρεία θα υποσχόταν την παράδοση του εμπορεύματος αλλά όχι απαραίτητα την παραγωγή του, ενώ οι έμποροι της Enron θα χρησιμοποιούσαν τις δεξιότητές τους για να φέρουν φυσικό αέριο στην αγορά από πολλούς προμηθευτές στην καλύτερη τιμή (για την Enron). Ο Lay έφερε πρώτα τον Skilling ως σύμβουλο και έπειτα του επέτρεψε να εφαρμόσει πλήρως αυτή την προσέγγιση στην Enron. Κατά την επόμενη δεκαετία, η Enron αγκάλιασε πλήρως την επιχειρηματική δραστηριότητα στον τομέα της ενέργειας. Ο Lay και ο Skilling ακολουθούσαν ένα σχέδιο επιθετικής επέκτασης της επιχείρησης και ο Fastow έπρεπε να βρει τρόπο για να το χρηματοδοτήσει.

Κατά τη διάρκεια της ανόδου της τεχνολογίας στα τέλη της δεκαετίας του 1990, η Enron υπήρξε ηγέτης και υποσχέθηκε να μετατρέψει τις επιχειρήσεις ενέργειας, ακόμη και το διαδίκτυο, με το εμπορικό εύρος ζώνης. Η αγορά έχρισε την Enron ως ηγέτη, στο αποκορύφωμά της το 2001, η τιμή της μετοχής της ανήλθε σε πάνω από 90\$ ανά μετοχή και η χρηματιστηριακή της κεφαλαιοποίηση ξεπέρασε τα 66 δισεκατομμύρια δολάρια. Η εταιρεία ήταν μέρος της λεγόμενης "New Economy", η οποία είχε λίγα περιουσιακά στοιχεία και κινούταν γρήγορα. Και η Enron εκπλήρωσε αυτήν την αντίληψη μέχρι τις αρχές του 2001. Στη συνέχεια έχασε τη φήμη της μέσα σε ένα κύμα σκανδάλων, με αποκορύφωμα την κατάρρευση της εταιρείας. Σπανίως στην εταιρική ιστορία, μια εταιρεία έχει περάσει από την θέση του κυρίαρχου εταιρικού τιτάνα στο να καταρρεύσει εντελώς σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα.

Η Enron διέπραξε απάτη σε τέσσερις κύριους τομείς. Πρώτον, οι διευθυντές της Enron χειρίστηκαν την πρόθεση και το σκοπό της χρήσης εταιρειών ειδικού σκοπού (SPE's) ως οχήματα για να αποκρύψουν το χρέος και να χειραγωγήσουν τα αναφερόμενα έσοδα και κέρδη της μητρικής εταιρείας. Δεύτερον, χρησιμοποίησαν λογιστικές τεχνικές, οι οποίες ουσιαστικά επέτρεπαν στην εταιρεία να εκτιμήσει - και να καταγράψει - μεγάλα κέρδη κατά

την έναρξη των συναπτόμενων συμβάσεων, ανεξάρτητα από τον τρόπο εκτέλεσης αυτών με την πάροδο του χρόνου. Τρίτον, τα ανώτερα στελέχη της Enron, όπως ο CFO Andy Fastow, ήταν διευθυντές σε πολλές από τις SPE, όχι μόνο παρουσιάζοντας σημαντική σύγκρουση συμφερόντων, αλλά απέκτησαν μεγάλες περιουσίες κατά τη διάρκεια της θητείας τους σε αυτές. Τέταρτον, η Enron απεικόνισε μεγάλες ποσότητες αποθεμάτων ως εγγύηση για να στηρίξει τη χρηματοδότηση πολλών SPE, καθιστώντας ολόκληρη την οικονομική δομή της επιχείρησης ευάλωτη σε μία σημαντική πτώση της τιμής της μετοχής της.

Στο πρώτο σκέλος της απάτης, η Enron έκανε κακή χρήση των εκτός ισολογισμού οικονομικών της, δηλαδή των εταιρειών ειδικού σκοπού (SPEs) της. Οι SPE χρησιμοποιήθηκαν σε πολλές πτυχές της επιχείρησης από τουλάχιστον τις αρχές της δεκαετίας του 1990 μέχρι την κατάρρευσή της το 2001. Μέχρι τη στιγμή που κατέρρευσε η Enron, είχε δημιουργήσει 3.000 εταιρείες ειδικού σκοπού.

Οι λογιστικοί κανόνες που σχετίζονται με τις SPE σχεδιάστηκαν για εταιρείες που ασχολούνται με την πώληση και εκμίσθωση περιουσιακών στοιχείων, με συνέπεια η Enron για να αποφύγει την ενοποίηση των χρηματοοικονομικών στοιχείων της με αυτών των SPE, εκείνες έπρεπε να πληρούν τρία κριτήρια. Πρώτον, οι εξωτερικοί επενδυτές έπρεπε να κατέχουν τουλάχιστον ποσοστό 3% της ιδιοκτησίας. Δεύτερον, ο γενικός εταίρος της SPE πρέπει να την ελέγχει κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μην ενεργεί εξ ονόματος του χορηγού (π.χ. Enron). Τέλος, η SPE πρέπει να κατέχει το μερίδιο του λέοντος στους κινδύνους και τα οφέλη της ιδιοκτησίας. Όσο πληρούνταν αυτά τα κριτήρια, η Enron δεν χρειάστηκε να ενοποιήσει καμία SPE στις οικονομικές της καταστάσεις. Η Enron κατά κανόνα χρησιμοποιούσε τη μέθοδο της καθαρής θέσης για την λογιστικοποίηση των SPE, πράγμα που σημαίνει πως πρόσθετε απλώς το αναλογικό μερίδιο της Enron στα κέρδη κάθε SPE σε ένα μόνο στοιχείο στην κατάσταση λογαριασμού αποτελεσμάτων χωρίς να γνωστοποιείται στον ισολογισμό, τις ταμειακές ροές και σε άλλες εκτιμήσεις. Πολλές από τις SPE της Enron απέτυχαν και στα τρία κριτήρια.

Οι τεχνικές χρηματοδότησης εκτός ισολογισμού είναι κοινές στον τομέα της ενέργειας και μπορούν να χρησιμοποιηθούν με ηθικούς τρόπους. Ωστόσο, όπως είναι σαφές από την εξέλιξη της Enron και την χρήση των SPEs με την πάροδο του χρόνου, έγιναν όλο και πιο τολμηρές καταστρατηγήσεις αυτών των δεοντολογικών πρακτικών. Το 1993, η Enron δημιούργησε μια SPE εκτός ισολογισμού που ονομάστηκε "Joint Energy Investment Limited Partnership" ή για συντομία "JEDI". Αυτό ήταν μια κοινή επιχείρηση με την CalPERS, όπου επένδυσε 250 εκατομμύρια \$ σε μετρητά και η Enron επένδυσε 250 εκατομμύρια \$ σε μετοχές. Τη στιγμή που εισήχθη το πρώτο συμβόλαιο JEDI, το μετοχικό κεφάλαιο της Enron

διαπραγματευόταν σε περίπου 16 \$,ενώ κατά το χρόνο διάθεσης του ποσοστού CalPERS το 1998, η μετοχή της Enron διαπραγματευόταν περίπου στα 30 \$. Με άλλα λόγια, τα 250 εκατομμύρια \$ που διατέθηκαν από την Enron σε μετοχές προς την JEDI1 το 1993 άξιζαν περίπου 460 εκατομμύρια \$ μέχρι το 1998. Γεγονός που προφανώς έφερε καλό αποτέλεσμα αλλά αυτό δεν μπορούσε να εγγυηθεί ότι θα γινόταν ξανά αν ακολουθούσαν μία ανάλογα επικίνδυνη πρακτική. Εάν η μετοχή της Enron μειωνόταν αντίστοιχα στα 8 \$, αντί να αυξηθεί στα 30 \$ κατά τη διάρκεια αυτής της χρονικής περιόδου, η SPE, ίσως και η Enron, ενδέχεται να αντιμετώπιζαν κρίση. Επιπλέον, η μεταβλητότητα των μεμονωμένων τίτλων είναι δεδομένη στη χρηματοδότηση. Στην πραγματικότητα, η μόνη ορθολογική προσδοκία είναι ότι μία συγκεκριμένη μετοχή θα βιώνει αναπόφευκτα σημαντικές περιόδους πτώσης και αστάθειας ανεξάρτητα από το πόσο επιτυχημένη είναι η επιχείρηση.

Όταν η Enron θέλησε να κάνει μια δεύτερη συμφωνία JEDI (JEDI2) με την CalPERS το 1998, ανακάλυψε ότι η CalPERS ήθελε να αποχωρήσει από την πρώτη συμφωνία JEDI προτού επενδύσει στη δεύτερη. Το μερίδιο της CalPERS ύψους 250 εκατ. \$ στην JEDI 1 εκτιμήθηκε στα 383 εκατ. \$. Έτσι, η Enron έπρεπε να εκταμιεύσει 383 εκατομμύρια \$ για να τα εξαγοράσει. Εισήγαγε την συμφωνία Chewco, ως δύο χωριστές συναλλαγές, η μία αφορούσε την προσωρινή χρηματοδότηση της αγοράς του ποσοστού Calpers και η άλλη ως μόνιμη χρηματοδότηση.

Η Chewco δανείστηκε 383 εκατομμύρια \$ από δύο τράπεζες και εξαγόρασε το μερίδιο της CalPERS για την Jedi για 383 εκατομμύρια \$, κλείνοντας το μερίδιο της CalPERS στο JEDI 1. Ωστόσο, για να μπορέσουν οι δύο αυτές τράπεζες να συνάψουν δάνεια προς την Chewco, ζήτησαν πρώτα από την Enron να μπει ως εγγυητής των δανείων, όπως και έγινε. Στην ουσία, η Enron ανέλαβε όλο τον κίνδυνο αυτών των δανείων, ενώ η Chewco πήρε τη χρηματοδότηση. Καθώς η Chewco έλαβε έγκριση από τους ελεγκτές της Enron, το χρέος δεν εμφανίστηκε στον ισολογισμό της Enron ως SPE. Για την Enron, το χρέος ήταν απλώς μια εγγύηση.

Όσον αφορά τη μόνιμη χρηματοδότηση της συμφωνίας εξαγοράς της CalPERS, ο Fastow ασχολήθηκε με ένα περίπλοκο σχέδιο για να αποφευχθεί η αναφορά των SPE στις ενοποιημένες οικονομικές καταστάσεις της Enron, δημιουργώντας μια αλυσίδα SPEs που ενδεχομένως θα μπορούσαν να συμμορφωθούν με τα λογιστικά κριτήρια για μη ενοποίηση. Με δεδομένο ότι κάθε SPE έπρεπε να έχει έναν γενικό και περιορισμένο εταίρο, ο Fastow δημιούργησε άλλο ένα επίπεδο SPE για να ενεργούν ως γενικοί και περιορισμένοι εταίροι. Αντί να επιλύσει ένα επιχειρησιακό πρόβλημα, ο Fastow επέλυσε ένα πρόβλημα αποκάλυψης. Ο γενικός και περιορισμένος εταίρος στην Chewco ήταν οι SPE που επίσης

δημιουργήθηκαν από την Enron με τα ονόματα «Big River» και «Little River» αντίστοιχα. Έτσι, οι δύο αυτές δανείστηκαν από την Barclays 11,5 εκατομμύρια \$ έκαστη, δηλαδή συνολικά 23 εκατομμύρια \$. Τα έγγραφα που διέπουν αυτά τα δάνεια μοιάζουν περισσότερο με υποσχετικές επιστολές και δανειακές συμβάσεις. Εντούτοις, χαρακτηρίστηκαν ως "πιστοποιητικά" και "συμφωνίες χρηματοδότησης" και όχι δάνεια. Στην πραγματικότητα, αντί να απαιτηθεί από τις Big River και Little River να καταβάλουν τόκους στην Barclays, οι SPEs έπρεπε να πληρώσουν "Απόδοση" με συγκεκριμένο ποσοστό. Εν συντομία, τα χρήματα που κεφαλαιοποίησαν οι γενικοί και περιορισμένοι εταίροι της Chewco έφτασαν μέχρι του ποσοστού 3% που ήταν απαιτητό για την εισφορά κεφαλαίων, μέσω παραπλανητικών εγγράφων σχετικά με το χρέος. Η τεκμηρίωση ήταν σκόπιμα διφορούμενη, επιτρέποντας στην Barclays να χαρακτηρίσει τις συναλλαγές ως δάνεια (για επιχειρηματικούς και ρυθμιστικούς λόγους), ενώ παράλληλα επέτρεψε στις Enron και Chewco να τις χαρακτηρίσουν ως εισφορές ιδίων κεφαλαίων. Προφανώς, μια κεφαλαιακή συναλλαγή δεν μπορεί να είναι χρέος για το ένα μέρος και ίδια κεφάλαια για το άλλο. Ανεξάρτητα βέβαια από τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάστηκε, στην πραγματικότητα ήταν χρέος για την Chewco και έπρεπε να έχει μεταφέρει ολόκληρη τη συναλλαγή στον ισολογισμό της Enron. Η Enron δανείστηκε χρήματα για να μειώσει τα ίδια κεφάλαια στις συμφωνίες αυτές και στη συνέχεια τα απέκρυψε με τη χρήση μη ενδεδειγμένων λογιστικών πρακτικών.

Τόσο η Big River όσο και η Little River, επένδυσαν τα 11,5 εκατομμύρια \$ τους η καθεμία στην Chewco. Στη συνέχεια, η Barclays, η ίδια τράπεζα που δάνεισε τα 23 εκατομμύρια \$ έδωσε επίσης δάνειο στην Chewco ύψους 240 εκατομμυρίων \$. Ενώ τώρα η JEDI, η ίδια έλαβε χρηματοδότηση από την Chewco στο προσωρινό στάδιο, δανείζει στην Chewco 132 εκατομμύρια \$ πιθανώς πουλώντας κάποιες μετοχές της Enron που στην παρούσα φάση αποτιμήθηκαν περίπου στα 460 εκατομμύρια \$. Τέλος, ο Michael Korper, ένας λογιστής που εργάζονταν για λογαριασμό του Fastow, επενδύει 125 χιλιάδες \$ σαν προσωπικός επενδυτής στη συμφωνία. Με αποτέλεσμα, για ένα σύνολο χρημάτων που συγκεντρώθηκαν ύψους 395 εκατομμυρίων \$, να αποτελεί το μόνο πραγματικό μετοχικό κεφάλαιο της συμφωνίας (Korper's), το οποίο ανήλθε σε μόλις 0,03% της κεφαλαιοποίησης της Chewco - ίσο με το δείκτη μόχλευσης Chewco των 3,161x. Από λογιστικής άποψης, το κεφάλαιο της Chewco που ελήφθη από την JEDI θεωρήθηκε ως μετοχικό κεφάλαιο προς την Chewco, ανεξάρτητα από το πόσο περίπλοκο είναι για την οικονομική οντότητα A να χρηματοδοτήσει την οντότητα B, ώστε η οικονομική οντότητα B να μπορεί να χρηματοδοτήσει την οντότητα A. Αξίζει να σημειωθεί ότι η χρηματοδότηση αυτή ήταν δυνατή μόνο δεδομένου ότι η χρηματιστηριακή τιμή της Enron ήταν ισχυρή.

Στη συναλλαγή της Chewco, δεν είναι απολύτως σαφές τι γνώριζαν οι συμμετέχουσες τράπεζες για την Enron, υποθέτοντας ότι δεν έρχονταν σε άμεση συνεννόηση με την Enron, φαίνεται ότι υπέφεραν από μια μικρο-μακροοικονομική προκατάληψη. Εξετάζοντας μέσω του περιορισμένου πεδίου μιας μεμονωμένης συναλλαγής, είναι πιθανό να είχαν αγνοήσει τη συνολική εικόνα της επιθυμίας της Enron να λειτουργεί ως εμπορικός εταίρος, στην δεοντολογία και την οικονομική υγεία. Στην πραγματικότητα, αν είχαν καταφέρει να κατανοήσουν το σύνολο της ίδιας της συμφωνίας με την οποία τους χρησιμοποιούσαν στη χρηματοδότηση της Chewco, τότε τόσο η δεοντολογία όσο και η σύνεσή τους θα απαιτούσαν να μην συνεργάζονται με την Enron.

Ένας από τους τρόπους με τους οποίους χρησιμοποίησαν τις SPE ήταν να αγοράσουν περιουσιακά στοιχεία από τη μητρική εταιρεία. Με την ωραιοποίηση πρώτα του εταιρικού ισολογισμού και στη συνέχεια με την πώληση των περιουσιακών στοιχείων σε μια SPE, η Enron Corporation θα μπορούσε να πραγματοποιήσει ένα κέρδος πώλησης ανεξάρτητα από τον τρόπο εκτέλεσης των υποκείμενων στοιχείων του ενεργητικού. Αυτή η διαδικασία δημιούργησε την ψευδαίσθηση των συνεχιζόμενων κερδών από αυτά τα κέρδη, τα οποία καταχωρήθηκαν επανειλημμένα στις οικονομικές καταστάσεις της μητρικής εταιρείας. Στη συνέχεια, οι SPE κουβαλούσαν το χρέος που χρησιμοποιήθηκε για τη χρηματοδότηση της συμφωνίας, το οποίο θα παρέμενε εκτός ισολογισμού και δεν θα κοινοποιούταν στους επενδυτές της Enron. Οι επιθετικές λογιστικές τεχνικές σε συνδυασμό με την επιθετική ανάπτυξη για τη διατήρηση της ψευδαίσθησης της επιτυχίας, οδήγησε το 2001 την Enron να αναφέρει συνολικά χρέη ύψους 10,2 δισ. \$, σε μεταγενέστερη ανάλυση αποκαλύφθηκε ότι η Enron όφειλε συνολικά 22,1 δισ. \$.

Η συμφωνία της Chewco ήταν ορόσημο για την Enron γιατί στην πραγματικότητα χρησίμευσε ως πρότυπο για μια σειρά επακόλουθων συμφωνιών, σύμφωνα με τις οποίες η Enron απέκρυψε τις διαδικασίες γνωστοποίησης και λογιστικοποίησης. Όπως φαίνεται από την περίπλοκη συμφωνία Chewco, η Enron είχε σαφή πρόθεση να κρύψει περιουσιακά στοιχεία και χρέη και έτσι να δημιουργεί την εικόνα μιας εταιρείας που είχε πολύ καλύτερη απόδοση από ό, τι συνέβαινε στην πραγματικότητα. Η Enron συνέχισε να χρησιμοποιεί τις SPE's για τέτοιου είδους αντισταθμιστικές συναλλαγές.

Κατά τη διάρκεια της θητείας τους στην Enron, ο Kenneth Lay και ο Jeffrey Skilling έδιναν ιδιαίτερη σημασία στην βελτίωση των αποτελεσμάτων εκμετάλλευσης της εταιρείας. Στην επιστολή τους προς τους μετόχους στην ετήσια έκθεση της Enron το 2000, ανέφεραν ότι επικεντρωνόταν αποκλειστικά στα κέρδη ανά μετοχή και αναμένονταν μεγαλύτερη απόδοση κερδών. Καθώς τα κέρδη και τα έσοδα διογκώνονταν, τα ανώτερα στελέχη της Enron

αποθρασύνονταν καθώς είχαν θέσει ως στόχο να την κάνουν την μεγαλύτερη εταιρεία στον κόσμο.

Δυστυχώς για τον Lay, τον Skilling, τον Fastow και για εκατοντάδες υπαλλήλους και μετόχους της Enron, ο Lay απέτυχε να δημιουργήσει την μεγαλύτερη εταιρεία του κόσμου. Μέσα σε διάστημα λίγων μηνών του 2001, ο μύθος της Enron γρήγορα κατέρρευσε. Η ξαφνική πτώση της πανικόβαλλε τους επενδυτές σε εθνικό επίπεδο, καθώς αποκαλύφθηκαν δημοσίως οι αμφίβολες λογιστικές και οικονομικές αποφάσεις που προκάλεσαν τα σοβαρά οικονομικά της προβλήματα. Αυτές οι αποφάσεις ωστόσο είχαν αξιολογηθεί, αναλυθεί και προφανώς εγκριθεί από την Andersen, την ανεξάρτητη ελεγκτική της εταιρεία. Κατά τη διάρκεια της χρονιάς, η αξία της μετοχής της Enron συνεχώς μειωνόταν. Τα στελέχη της έριξαν την ευθύνη στην πτώση τη τιμής του φυσικού αερίου, τις ανησυχίες για την προοπτική που είχε η ηλεκτρική αγορά καθώς και την ατονία της οικονομίας της χώρας. Μέχρι τα μέσα Οκτωβρίου η τιμή της μετοχής είχε πέσει στα 30\$ από τα 80\$ που βρισκόταν στην αρχή του χρόνου. Στις 16 Οκτωβρίου η Enron εξέδωσε την τριμηνιαία έκθεση αποτελεσμάτων της για το 3^ο τρίμηνο του 2001, με την οποία αποκαλύφθηκαν οι τεράστιες ζημιές της εταιρείας. Επίσης καταγράφηκε μείωση της καθαρής θέσης κατά 1,2 δισ \$ της καθαρής της θέσης, γεγονός που προέκυψε από τον αντιλογισμό καταγεγραμμένων συναλλαγών που αφορούσαν την ανταλλαγή μετοχών της Enron με εισπρακτέους λογαριασμούς. Ύστερα από μελέτη, οι λογιστές της Enron και οι ελεγκτές της Andersen διαπίστωσαν ότι οι εισπρακτέοι αυτοί λογαριασμοί δεν θα έπρεπε να είχαν καταγραφεί στο ενεργητικό του ισολογισμού, αλλά θα έπρεπε να μειώσουν την καθαρή θέση.

Μετά την δημοσίευση της τριμηνιαίας έκθεσης, 16 Οκτωβρίου 2001, προκλήθηκε μεγάλη πτώση της τιμής της μετοχής και τρεις εβδομάδες αργότερα, στις 8 Νοεμβρίου, η Enron επαναδιατύπωσε την Κατάσταση Αποτελεσμάτων της για τα τελευταία 5 χρόνια, εξαλείφοντας κέρδη περίπου 600 εκ. \$ που είχε παρουσιάσει η εταιρία σε εκείνη την χρονική περίοδο. Αυτή η επαναδιατύπωση σηματοδότησε το οριστικό τέλος της. Στις 2 Δεκεμβρίου 2001 μετά από έντονες πιέσεις από πιστωτές η Enron αναγκάστηκε να κηρύξει χρεοκοπία. Μόνο στους μετόχους της προκάλεσε ζημιές 60 δισ \$.

Από τις πρώτες μέρες της κατάρρευσης, οι σκεπτικιστές της οικονομικής κοινότητας κατήγγειλαν ότι η επαναδιατύπωση των αποτελεσμάτων που παρουσίαζε την αύξηση των εσόδων της από τα 10 δισ \$ σε 100 δισ \$ μέσα σε διάστημα 10 ετών, ήταν στην πραγματικότητα μία κωμωδία που έλαβε χώρα με τη βοήθεια μίας ομάδας λογιστών της. Τον Αύγουστο του 2001 ήρθε στο φως μία επιστολή που είχε στείλει μία λογίστρια της Enron, η κ. Watkins στον Kenneth Lay, όπου εξέφρασε τους φόβους της για την ξαφνική παραίτηση

του Skilling, ύστερα από μόλις έξι μήνες από τη θέση του προέδρου της Enron. Η Watkins γνώριζε από κοντά τις επιθετικές λογιστικές αρχές που αφορούσαν μία σειρά μεγάλων και πολύπλοκων συναλλαγών μεταξύ της Enron και δεκάδων εταιρειών SPE, τις οποίες η ίδια είχε ιδρύσει. Ο σκοπός ίδρυσής τους, όπως προαναφέρθηκε, ήταν κυρίως για την μεταφορά τεράστιων ποσών από τις υποχρεώσεις τους σε εταιρίες που δεν συμπεριλαμβάνονταν στον ενοποιημένο ισολογισμό τους. Σε πολλές των περιπτώσεων η Enron χρησιμοποίησε τις SPE με σκοπό να πουλήσει στοιχεία του ενεργητικού της στις SPEs σε υπερβολικά υψηλές τιμές, δημιουργώντας τεράστια πλασματικά κέρδη που συμπεριλάμβανε στις περιοδικές καταστάσεις αποτελεσμάτων της.

Το βασικό κίνητρο για την εκτεταμένη χρήση των SPEs και των λογιστικών αυτών μηχανισμών από την Enron ήταν η αυξανόμενη ανάγκη της εταιρίας για κεφάλαια την δεκαετία του '90. Για να πειστούν οι δανειστές να συνεχίσουν να εισφέρουν χρήμα στην Enron, η διοικητική ομάδα αντιλήφθηκε ότι έπρεπε να διατηρήσει την μεγάλη πιστοληπτική ικανότητα της εταιρίας, πράγμα που απαιτούσε την έκδοση εντυπωσιακών οικονομικών καταστάσεων για κάθε περίοδο. Κατά συνέπεια έπρεπε να διατηρηθεί και η τιμή της μετοχής σε αντίστοιχα υψηλά επίπεδα.

Τον Οκτώβριο του 2001, με την πτωτική πορεία της μετοχής, το βάρος των ζημιών των μεγάλων SPEs και τις ανησυχίες των ελεγκτών της Andersen ανάγκασαν τα στελέχη της να δράσουν. Η διοίκησή της ανέλαβε τον έλεγχο και την ιδιοκτησία πολλών από τις προβληματικές SPEs και συμπεριέλαβε τις οικονομικές τους καταστάσεις στις δικές της ενοποιημένες.

Μέσα στην ροή των εξελίξεων της πτώχευσης του κολοσσού, οι ευθύνες μεταφέρθηκαν και στην ελεγκτική εταιρεία Andersen, της οποίας οι εκπρόσωποι καλούνταν να εξηγήσουν γιατί οι έλεγχοι που διεξήγαγαν στην Enron απέτυχαν να εντοπίσουν τα λάθη των οικονομικών καταστάσεων και ακόμη πιο επικριτικά ζητήθηκε να εξηγήσουν πως ήταν δυνατόν οι εκθέσεις ελέγχου περί των οικονομικών της καταστάσεων να δίνονταν χωρίς επιφύλαξη σε όλη την 15ετή διάρκεια της ελεγκτικής θητείας τους στην Enron. Το γεγονός που δυσχέρανε περισσότερο την θέση της Andersen ήταν η προσπάθεια του γραφείου του Χιούστον να καταστρέψουν αρκετά έγγραφα που αφορούσαν διάφορους ελέγχους στην Enron. Αυτή η είδηση οδήγησε πολλούς επικριτές στο συμπέρασμα πως το γραφείο του Χιούστον προσπαθούσε να αποτρέψει τις αρχές από το να αποκτήσουν ενοχοποιητικά στοιχεία που αφορούσαν το ρόλο της Andersen στην χρεοκοπία της Enron. Το κύμα κριτικής ενάντια στην Andersen συνεχίστηκε αμείωτο στις αρχές του 2002 όπου διοικητικά στελέχη

της Enron την κατηγορούσαν, ενώ στις 17 Ιανουαρίου 2002 ο Kenneth Lay εξέδωσε δελτίο τύπου με το οποίο απέλυε την Andersen από ελεγκτική της εταιρεία.

Κατά την διάρκεια των πρώτων μηνών του 2002, η Andersen αντιμετώπισε δριμύτατη κριτική από τους ερευνητές του Κογκρέσου, που διεξήγαγαν έρευνα σχετικά με την Enron, τεράστιες αγωγές από οργισμένους μετόχους και πιστωτές της Enron καθώς και μια ομοσπονδιακή κακουργηματική δίωξη απορρέουσα από την καταστροφή των εγγράφων σχετιζόμενα με την Enron. Η Andersen απέτυχε να συγχωνευτεί με κάποια από τις υπόλοιπες πέντε μεγάλες ελεγκτικές εταιρείες με αποτέλεσμα να χάσει μεγάλο μέρος του πελατολογίου της και να αναγκαστεί να απολύσει το 25% του ελεγκτικού δυναμικού της στα μέσα Απριλίου.

Τον Ιούνιο του 2002, ένα ομοσπονδιακό σώμα ενόρκων αποφάσισε την ενοχή της εταιρείας για παρεμπόδιση δικαιοσύνης. Αυτή η καταδίκη την εξανάγκασε να σταματήσει τη συνεργασία με τους εναπομείναντες πελάτες της τερματίζοντας κατ' αυτό τον τρόπο την περήφανη και μακρόχρονη ιστορία της στο ελεγκτικό επάγγελμα των ΗΠΑ.

5.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Κάνοντας επισκόπηση των γεγονότων που συντέλεσαν στην πτώση των δύο παραπάνω κολοσσών για την εποχή τους εταιρειών, διαπιστώνει κανείς πως η ανάγκη των εταιρειών και πιο συγκεκριμένα των στελεχών αυτών για εξουσία, οικονομική ευρωστία και αποδοχής, οδήγησε στην καταστροφή τους. Υιοθετώντας και οι δύο διαφορετικές τεχνικές απάτης και παραποίησης των οικονομικών τους καταστάσεων οδηγήθηκαν από την κορυφή στην πτώχευση. Προτίμησαν να συγκαλύψουν λάθη, παρά να βρουν λύση και να τα διορθώσουν, διογκώνοντας έτσι το πρόβλημα και μεταφέροντάς το σε βάθος χρόνου. Και στις δύο περιπτώσεις η ανάμειξη των ελεγκτικών εταιρειών ήταν καταλυτική και οδήγησε στην αμφισβήτηση και χλεύη του ελεγκτικού επαγγέλματος και της επαγγελματικής ακεραιότητας που διέπει τα μέλη του. Το θετικό όλων όμως ήταν η γενική παρατήρηση πως θα έπρεπε να ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων απάτης στο μέλλον με θέσπιση πιο αυστηρών κανόνων τόσο για τις εταιρείες όσο και για το επάγγελμα του εξωτερικού ελεγκτή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Το περιβάλλον που επικρατεί στην σημερινή οικονομία παγκοσμίως φέρνει τις επιχειρήσεις αντιμέτωπες με ένα μεγάλο αριθμό προκλήσεων. Το επιχειρηματικό περιβάλλον εξελίσσεται καθημερινά ολοένα και πιο ανταγωνιστικό με την εισαγωγή συνεχών και ραγδαίων αλλαγών σε πολλά επίπεδα, έχοντας ως επακόλουθο οι επιχειρήσεις και πιο συγκεκριμένα τα ανώτερα στελέχη και το προσωπικό αυτών να δέχονται πιέσεις για την επίτευξη καλύτερων και πιο κερδοφόρων οικονομικών αποτελεσμάτων, με οποιοδήποτε κόστος αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί.

Ελλοχεύουν πολλοί κίνδυνοι στο περιβάλλον των επιχειρήσεων, που άλλοτε προέρχονται από το εσωτερικό αυτών, ανώτερα και ανώτατα στελέχη, και άλλοτε από το εξωτερικό, γενική οικονομική κατάσταση και ευκαιρίες κέρδους και έχουν ως συνέπεια τη δημιουργία κλίματος αστάθειας και ευκαιριών απάτης. Στην παρούσα εργασία έγινε εκτενής αναφορά στο κεφάλαιο 5 σε δύο σκάνδαλα που δεν ήταν εφικτό να εντοπιστούν εγκαίρως οι αδυναμίες και τα λάθη που είχαν γίνει ώστε να διορθωθούν και οι εταιρείες κατέφυγαν στην εύκολη λύση της συγκάλυψης και παραποίησης των οικονομικών τους καταστάσεων. Τα συστήματα εσωτερικού ελέγχου στις συγκεκριμένες περιπτώσεις δεν λειτούργησαν προληπτικά ως προς την ύπαρξη φαινομένων παραποίησης των χρηματοοικονομικών πληροφοριών που δημοσίευαν και μάλιστα λειτούργησαν επικουρικά ως προς την διάπραξη της απάτης.

Μετά την βιβλιογραφική έρευνα που καταγράφηκε στο κεφάλαιο 2 σχετικά με τους τρόπους, με τους οποίους πολλές επιχειρήσεις προβαίνουν σε φαινόμενα απάτης, προκειμένου να ωραιοποιήσει τις οικονομικές της καταστάσεις και να προσελκύσει πιθανούς επενδυτές, αντιλαμβάνεται κανείς πως οι δρώντες καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια από την πλευρά τους για να μην εντοπιστεί η οποιαδήποτε οικονομική ατασθαλία και συνεπώς δυσχεραίνεται το έργο των ελεγκτών. Είναι θεμιτό και απολύτως αντιληπτό πως σε μία επιχείρηση είναι αδύνατο να υπάρχουν συνεχώς και μόνο κέρδη, λάθη και σφάλματα γίνονται καθημερινά και το ζήτημα που θα πρέπει να απασχολεί τις επιχειρήσεις είναι ο εντοπισμός

τους και στη συνέχεια η επίλυση τους και όχι η απόκρυψη για να μην δυσφημίσουν την ανοδική πορεία της επιχείρησης.

Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου είναι πλέον αδιαμφισβήτητος στο εσωτερικό μίας επιχείρησης καθώς λειτουργεί επικουρικά ώστε να διασφαλιστεί η αξιοπιστία και η ποιότητα των αποτελεσμάτων που δημοσιεύονται. Δεν είναι λίγες οι ελεγκτικές εταιρείες που επλήγησαν από σκάνδαλα που διενεργήθηκαν σε εταιρείες που ήταν υπό την εποπτεία τους και τους παρείχαν συμβουλευτικές υπηρεσίες σχετικά με τον εσωτερικό έλεγχο. Στην πλειοψηφία τους αυτά τα περιστατικά αφορούσαν την χειραγώγηση των κερδών της επιχείρησης με σκοπό την παραπλάνηση των ενδιαφερόμενων τρίτων μερών, που είναι οι χρήστες των παραπλανητικών οικονομικών καταστάσεων που δημοσιεύονταν.

Σε πολλά από τα περιστατικά απάτης έχει διαπιστωθεί πως η ανώτατη διοίκηση εμπλέκονταν ενεργά και υποκινούσε μάλιστα την παραβατική συμπεριφορά μέσω πιέσεων προς τους υφιστάμενους για την παρουσίαση πιο αρεστών αποτελεσμάτων. Δεν λείπουν βέβαια και οι περιπτώσεις που οι ίδιοι οι υπάλληλοι είχαν προσωπικά οφέλη από την εμπλοκή τους σε αυτά τα περιστατικά, οπότε δεν ήταν δύσκολο να δράττον την ευκαιρία αλλά και να εκλογικεύσουν την συμπεριφορά τους υπό το πρίσμα της εκτέλεσης εντολών από την διοίκηση, άρα και αποστασιοποίηση από το γεγονός της απάτης. Σε επιχειρήσεις όμως που υφίσταται σύστημα εσωτερικού ελέγχου είναι πιο πιθανό να ανιχνευθεί αλλά και να αυτό αναφερθεί η ύπαρξη ενδείξεων ή και περιστατικών απάτης.

Κίνητρα μπορούν να αναφερθούν ουκ ολίγα για την εμπλοκή ή διάπραξη της απάτης, κάποια σχετίζονται με τα προσωπικά οφέλη όπως προαναφέρθηκε και κάποια με εταιρικά. Οι συνθήκες της οικονομίας έχουν θέσει σε πολλές επιχειρήσεις το δίλλημα «Αληθινή εικόνα και πτώχευση ή ψεύτικη εικόνα και επιβίωση», πράγμα που δεν τίθεται υπό διαβούλευση και η πλειοψηφία αυτών επιλέγει την επιβίωση με κάθε κόστος. Η υιοθέτηση ενός συστήματος εσωτερικού ελέγχου μπορεί όμως να προλάβει και να καταστείλει υπόνοιες παραποίησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, όπως και να καλλιεργήσει ένα περιβάλλον αποτελεσματικής διαχείρισης τέτοιους είδους κινδύνων, με συνέπεια την υψηλή ποιότητα των παρουσιαζόμενων αποτελεσμάτων τους.

Ο εσωτερικός έλεγχος λειτουργεί ως εργαλείο για τη συνεχή ανάπτυξη και εξέλιξη των επιχειρήσεων, ενώ παράλληλα προλαμβάνει και αντιμετωπίζει πρακτικές που υπονομεύουν τη λειτουργία τους και ταυτόχρονα βοηθούν στην πραγματοποίηση των αντικειμενικών σκοπών τους. Λειτουργεί ως κινητήρια δύναμη στο έργο του εσωτερικού

ελέγχου η ύπαρξη έμπειρου, εξειδικευμένου και προπάντων έμπιστου προσωπικού με κατάλληλη εκπαίδευση ώστε να καθίσταται ικανό να αναγνωρίσει ενδεχόμενη ύπαρξη απάτης ή ύποπτες συμπεριφορές που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αυτήν.

Με την παρούσα εργασία γίνεται αντιληπτό πως σε μία επιχείρηση μπορεί να πραγματοποιηθεί απάτη ακόμη και ακολουθώντας λογιστικές πρακτικές που μοιάζουν νόμιμες, αλλά στην ουσία υποκινούν την διενέργεια απάτης. Η διαφορά μεταξύ χειραγώγησης εσόδων μίας επιχείρησης και μίας λογιστικής απάτης εντοπίζεται στο γεγονός ότι η χειραγώγηση αποτελεσμάτων ακολουθεί λογιστικές πρακτικές και δεν είναι αποτρεπτικό για τις επιχειρήσεις, ωστόσο εκεί ενυπάρχει η πιθανότητα να βρεθεί η ευκαιρία για διενέργεια απάτης και παρουσίασης πλασματικών οικονομικών δεδομένων προς τα τρίτα ενδιαφερόμενα μέρη. Παρατηρείται μάλιστα πως οι περιπτώσεις χειραγώγησης ή υπεξαίρεσης εσόδων καθοδηγείται από ανώτερα και ανώτατα στελέχη, τα οποία συχνά εμπλέκουν και υπαλλήλους για τις διαδικασίες διεκπεραίωσης αυτής, ενώ η λογιστική απάτη προέρχεται κυρίως από εργαζόμενους της επιχείρησης, οι οποίοι αναμένουν κάποιο οικονομικό-προσωπικό όφελος.

Με την λειτουργία οργανωμένου τμήματος εσωτερικού ελέγχου και συστηματικής αύξησης της εργασίας που επιτελούν σε μία επιχείρηση μπορεί να επιτευχθεί η μείωση της κακής λογιστικής διαχείρισης, να λειτουργεί συμβουλευτικά ως προς τους λογιστικούς χειρισμούς της και όπου εντοπίζεται λάθος να διορθώνεται άμεσα χωρίς να χρειαστεί η συγκάλυψη του με επακόλουθες συμπεριφορές απάτης. Σαφώς και δεν μπορεί να υπάρξει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο που να μπορεί να εγγυηθεί ότι δεν θα υπάρξουν μελλοντικά περιπτώσεις απάτης, αλλά με την ενσωμάτωση του εσωτερικού ελέγχου είναι πολύ πιο σίγουρο ότι θα αποτραπεί κατά ένα μεγάλο κομμάτι το φαινόμενο της χειραγώγησης των εσόδων και της λογιστικής απάτης.

Η «πραγματική» λύση πηγάζει στην εφαρμογή και υιοθέτηση φιλοσοφίας πρόληψης και αποφυγής της απάτης στο εσωτερικό των επιχειρήσεων και με την συνεργασία διοίκησης και εσωτερικού ελέγχου μπορεί κανείς να διακρίνει θετικά αποτελέσματα στο μέλλον. Λόγω του περιορισμού της εργασίας σε ερευνητικό- βιβλιογραφικό επίπεδο και χωρίς επαλήθευση των αναφερόμενων στοιχείων με στατιστικά δεδομένα, θα μπορούσε να υπάρξει σαν μεταγενέστερη πρόταση και επέκταση της παρούσας η διερεύνηση και σε αυτό το επίπεδο ως προς τον ρόλο του εσωτερικού ελέγχου σε φαινόμενα χειραγώγησης κερδών και διενέργειας απάτης στο εσωτερικό των επιχειρήσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Καζαντζής, Χ., (2006), «Ελεγκτική & Εσωτερικός Έλεγχος, Μια Συστηματική Προσέγγιση Εννοιών, Αρχών και Προτύπων» Πειραιάς: Business Plus A.E.
- Λουμιώτης Ι.Β., (2013), Πρακτικά θέματα Εφαρμοσμένης Ελεγκτικής των Επιχειρήσεων
- Νεγκάκης Ι. Χ., Ταχυνάκης Δ. Π. (2013), «Σύγχρονα Θέματα Ελεγκτικής & Εσωτερικού Ελέγχου», Εκδόσεις Διπλογραφία, Αθήνα
- Τσαγκαλάνος Α. (2001), «Ελεγκτική», Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη
- Τσιμάρας Μ. (1954), «Αρχές Γενικής Λογιστικής», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Χαλέβας Κ., Τζόβας Χ., (2010), “The effect of the mandatory adoption of corporate governance mechanisms on earnings manipulation, management effectiveness and firm financing: Evidence from Greece”, *Managerial Finance*, Vol. 36 Issue:3, pp. 257-277

Ξένη Βιβλιογραφία

- Agrawal, A., Jaffe, J.F. and Karpoff, J.M. (1999), “Management turnover and governance changes following the revelation of fraud”, *Journal of Law & Economics*, Vol. 42 No.1, pp.309-342
- Albrecht, W. S., Albrecht, C. & Albrecht, C. C. (2008). *Current Trends in Fraud and its Detection: A Global Perspective*. *Information Security Journal* Vol.17
- Ali, A., Zhang, W., (2015), “CEO tenure and earnings management”, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 59, pp.60-79
- Anthony M. Lendez and James J. Korevec, (1999) How to prevent and detect financial statement fraud, , *The journal of corporate accounting and finance*
- Association of Certified Fraud Examiners (2010). *Report to the Nation on Occupational Fraud*.
- Barron, O., Pratt, J. and Stice, J.D. (2001), “Misstatement direction, litigation risk, and planned audit investment”, *Journal of Accounting Research*, Vol. 39 No.3, pp. 449-462

- Beasley, M.S. (1996), “An empirical analysis of the relation between the board of director composition and financial statement fraud”, *The Accounting Review*, Vol. 71 No.4, pp. 443-465
- Cahan, S.F. (1992), “The effect of antitrust investigations on discretionary accruals: a refined test of the political-cost hypothesis”, *The Accounting Review*, Vol. 67 No.1, pp. 77-95
- Che, G., Firth, M., Gao, D.N. and Rui, O.M. (2006), “Ownership structure, corporate governance, and fraud: evidence from China”, *Journal of Corporate Finance*, Vol. 12 No.3, pp.424-448
- Chtourou, S., Bedard, J. and Courteau, L. (2001), “Corporate governance and earnings management”, working paper
- Cohen, J., Krishnamoorthy, G. and Wright, A. (2000), “Corporate governance and the audit pROEss”, *Contemporary Accounting Research*, Vol. 19 Issue:4 , pp. 573-594
- Coram, P., Ferguson, C. and Moroney, R. (2008), “Internal audit, alternative internal audit structures and the level of misappropriation of assets fraud”, *Accounting and Finance*, Vol. 48 No.4, pp. 543-559
- Cressey, D. R. (1953). *Other People’s Money*. Montclair, NJ: Patterson Smith, pp.1-300
- Dan-Bee Song, Ho-Young Lee, Eun-Jung Cho, (2013) “The association between earnings management and asset misappropriation”, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 28 Issue: 6, pp. 542-567
- DeAngelo, L.E. (1988), “Managerial competition, information costs, and corporate governance: the use of accounting performance measures in proxy contests”, *Journal of Accounting and Economics*, Vol.10 No.1, pp. 3-36
- Dechow, P.M. and Skinner, D.J. (2000), “Earnings management: reconciling the views of accounting academics, practitioners, and regulators”, *Accounting Horizons*, Vol. 14 No.2, pp. 235-250
- Dechow, P.M. and Sloan, R.G. (1991), “Executive incentives and the horizon problem: an empirical investigation”, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 14 No.1, pp.51-89
- Dechow, P., Sloan, R. and Sweeney, A. (1996), “Causes and consequences of earnings manipulation: an analysis of firms subject to enforcement actions by the SEC”, *Contemporary Accounting Research*, Vol. 13, pp. 1-36

- DeFond, M.L. and Jiambalvo, J. (1991), "Incidence and circumstances of accounting errors", *The Accounting Review*, Vol. 66 No.3 , pp. 643-655
- DeFond, M.L., and Jiambalvo, J. (1994), "Debt covenant violation and manipulation of accruals", *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 17 Nos ½, pp. 145-176
- Desai, H., Hogan, C.E., Wilkins, M.S. (2006), "The reputational penalty for aggressive accounting: earnings restatements and management turnover", *Accounting Review*, Vol. 81 No.1, pp.83-112
- Dhaliwal, D., Salamon, G. and Smith, E. (1982), "The effect of owner versus management control on the choice of accounting methods", *Journal of Accounting and Economics*, Vol.4, pp.41-53
- Dorminey, J., Fleming, A., Kranacher, M., & Riley, R. (2010), "Beyond the fraud triangle: The CPA Journal", Vol. 80, pp. 17-23
- Elliott, J., Shaw, W., (1988), "Write-Offs as accounting procedures to manage perceptions", *Journal of Accounting Research*, Vol.26 (Suppl.), pp. 91-119
- Ernst, & Young, (2009). Detecting financial statement fraud
- Fama, E.F., (1980), "Agency problems and the theory of the firm", *Journal of Political Economy*, Vol. 88 No.2 , pp. 288-307
- Fama, E. and Jensen, M. (1983), "Separation of ownership and control", *Journal of Economics and Law*", Vol. 35, pp. 504-529
- Fich, E.M. and Shivdasani, A. (2007), "Financial fraud, director reputation, and shareholder wealth", *Journal of Financial Economics*, Vol. 86 No.2, pp.306-336
- Florenz, C. T. (2012), Exploring a New Element of Fraud: A Study on Selected Financial Accounting Fraud Cases in the World. *American International Journal of Contemporary Research* Vol. 2 No. 6; pp. 112-121
- Francis, J., Huang, A.H., Rajgopal, S., Zang, A.Y., (2008), "CEO reputation and earnings quality", *Contemporary Accounting Research*, Vol. 25 Issue:1 , pp. 109-147
- Gbegi, D. O., & Adebisi, J. F. (2013). The New Fraud Diamond Model - How can it help forensic accountants in fraud investigation in Nigeria? *European Journal of Accounting Auditing and Finance Research* Vol.1, No. 4, pp.129-138
- Gibbons, R., Murphy, K.J., (1992), "Optimal incentive contracts in the presence of career concerns: theory and evidence", *Journal of Political Economy*, Vol. 100 Issue: 3, pp. 468-505

- Graham, J., Harvey, C., Rajgopal, S., (2005), “The economic implications of corporate financial reporting”, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 40 Issue:1 , pp. 3-73
- Han, J.C.Y. and Wang, S. (1998), “Political costs and earnings management of oil companies during the 1990 Persian Gulf crisis”, *The Accounting Review*, Vol. 73 No. 1, pp. 103-117
- Healy, P.M. (1985), “The effect of bonus schemes on accounting decisions”, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 7 No.1, pp. 85-107
- Healy, P.M. and Wahlen, J.M. (1999), “A review of the earnings management literature and its implications for standard setting”, *Accounting Horizons*, Vol. 13, No.4, pp. 365-383
- Hillison, W., Pacini, C. and Sinason, D. (1999), “A internal auditor as fraud-buster”, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 14 No. 7, pp. 351-363
- Holmstrom, B., (1982), “Moral hazard in teams”, *Bell Journal of Economics*, Vol. 13 No.2, pp. 324-340
- Holmstrom, B., (1999), “Managerial incentive problems: a dynamic perspective”, *Review of Economic Studies*, Vol. 66 Issue:1, pp.183-198
- Hooper, M. J. & Pornelli, C. M. (2010). *Deterring and detecting financial fraud: A platform for action.*
- Jones, J. (1991), “Earnings management during import relief investigation”, *Journal of Accounting Research*, Vol. 29 No. 2, pp. 193-228
- Jurinski, J., and E. Lippman. “Preventing Financial Fraud.” *Finance*, 1999
- Kaminski, K.A., Wetzel, T.Z. and Guan, L. (2004), “Can financial ratios detect fraudulent financial reporting?”, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 19 No. 1, pp. 15-28
- Kasznik, R. (1999), “On the association between voluntary disclosure and earnings management”, *Journal of Accounting Research*, Vol. 37 No. 1, pp. 57-81
- Klein, A., (2002), “Audit committee, board of director characteristics, and earnings management”, *Journal of Accounting and Economics*, Vol.33 No.3 , pp. 374-400
- Krishnan, J., Su, L. and Zhang, Y. (2011), “Nonaudit services and earnings management in the pre-SOX and post-SOX eras”, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 30 No. 3, pp. 103-123
- LaFond, R., (2008), “Discussion of “CEO reputation and earnings quality”, *Contemporary Accounting Research*, Vol. 25 Issue:1 , pp. 149-156

- Levitt, A. (1998), “The numbers game”, speech delivered at the New York University Center for Law and Business, 28 September
- McNichols, M. and Wilson, G.P. (1988), “Evidence of earnings management from the provision for bad debts”, *Journal of Accounting Research*, Vol. 26 No.3 Supplement, pp. 1-31
- Milbourn, T., (2003), “CEO reputation and stock-based compensation”, *Journal of Financial Economics*, Vol.68 Issue:2 , pp.233-262
- Monks, R. and Minow, N. (2004), “Corporate Governance”, Blackwell, Oxford
- Monsen, J. and Downs, A. (1965), “A theory of large managerial firms”, *Journal of Political Economy*, Vol. 73, pp.221-236
- Mustafa, S.T. and Ben Youssef, N. (2010), “Audit committee financial expertise and misappropriation of assets”, *Managerial Accounting Journal*, Vol. 25 No.3, pp. 208-225
- Mustafa, S.T. and Meier, H.H. (2006), “Audit committees and misappropriation of assets: publicly held companies in the United States”, *Canadian Accounting Perspectives*, Vol. 5 No.2, pp. 307-333
- Naser Kamal: *Creative financial accounting: Its nature and use* , Prentice Hall, 1993
- Oyer, P., (2008), “The making of an investment banker: stock market shocks, career choice, and lifetime income”, *Journal of Finance*, Vol. 63 Issue:6 , pp. 2601-2628
- Paltrow, S. (2002), “Accounting for the fall: accounting scandals have some peering at industry’s self-policing”, *Wall Street Journal*
- Pan, Y., Wang, T.Y., Weisbach, M.S., (2013), “CEO Investment Cycles” Working paper, University of Minnesota
- Parka, Y. and Shinb, H. (2004), “Board composition and earnings management in Canada”, *Journal of Corporate Finance*, Vol. 10 No.3 , pp. 431-457
- Perry, S.E. and Williams, T.H. (1994), “Earnings management preceding management buyout offers”, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 18 No. 2, pp. 157-179
- Rezaee Z. “*Financial Statement Fraud: Prevention and Detection*”, New York: Wiley, 2002
- Riahi-Belkaoui, A.” *Accounting-By Principle or Design?*” Westport, Connecticut London, 2003
- Rusmin, R. (2010), “Auditor quality and earnings management: Singaporean evidence”, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 25 No. 7, pp. 618-638

- Sharma, V.D. (2004), “Board of director characteristics, institutional ownership, and fraud: evidence from Australia”, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 23 No.2, pp. 105-117
- Strong, J., Meyer, J., (1987), “Asset writedowns: managerial incentives and security returns”, *Journal of Finance*, Vol. 42 Issue 3, pp. 643-661
- Sweeney, A.P. (1994), “Debt-covenant violations and managers’ accounting responses”, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 17 No. 3, pp. 281-308
- Teoh, S.H., Welch, I. and Wong, T.J. (1998), “Earnings management and the long-run market performance of initial public offerings”, *The Journal of Finance*, Vol. 53 No. 6, pp. 1935-1974
- Thanasak, R. (2013). *The Fraud Factors*. *International Journal of Management and Administrative Sciences (IJMAS)* (ISSN: 2225-7225) Vol. 2, No. 2, pp. 01-05
- Watts, R.L., and Zimmerman, J.L., (1986), “Positive Accounting Theory”, Prentice-Hall, London
- Wolfe, D., & Hermanson, D. R. (2004). *The fraud diamond: Considering four elements of fraud*. *The CPA Journal*, 74 (12), 38-42
- Wu, Y.W. (1997), “Management buyouts and earnings management”, *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, Vol. 12 No.4, pp. 373-389

Ηλεκτρονικές Πηγές

- <https://www.econcrises.org/2016/11/29/parmalat/>
- <https://www.econcrises.org/2016/12/07/enron-corporation-2001/#analysis>